Weekendbijlage
van dagblad Amigoe

zaterdag 25 januari 2014

‘Het is allemaal goud wat er blinkt’

pagina 8 & 9

Inhoud

Voorpagina 1
Spotlight 2
Uitgelicht 3
Gezondheid 4 & 5
'Made in prison' 6 & 7
Cultuur 8 & 9
Literatuur 10 & 11
De Gouden Verrader 12 & 13
Puzzels 14
Varia 15
Eten & drinken 16 & 17
Business 18 t/m 24

Foto van de week.

Een mooi plaatje van Porto Marie op een vroege doordeweekse dag en ingezonden door Marguerite ter Haar. "Wij zijn weer vijf weken op Curaçao en genieten van alles wat Curaçao ons te bieden heeft en natuurlijk van onze kleindochter, dochter en schoonzoon", aldus de trouwe bezoekster.

Heeft u een mooie foto? Stuur hem dan naar napa@amigoe.com

Colofon

BLADMANAGER Linda van Eekeres

EINDREDACTEUR Hans Vaders

ADVERTENTIES Marloes Tak

VORMGEVING Wendela Ataliede, Linda van Eekeres, Sarah Kuiper, Oscar Vanegas

Foto voorpagina: Prince Victor

Aan deze Ñapa werkten mee:
Marja Berk, Evert Bongers, Marius Bremmer, Monique Casimiri, Verele Ghering, Erik van Kampen, Brede Kristensen, Shakti-Aroena Lakhi, Judice Ledeboer, Eline Lotter Homan, Roxanne Martha, Wouter Mol, Islelly Pikerie, Milangela Plate, Jan de Ruijter, Otti Thomas, Mineke de Vries, Bertine Vermeer, May Voges, Miriam de Windt, Ken Wong

Thuis.

'Hapjes'

Monique Casimiri

Met de kerstdagen en met oud en nieuw hebben we veel familie om ons heen gehad en vooral heel veel gegeten. Allemaal lekkere dingen. Allemaal herkenbare dingen. Zo had ik een ham di pasku klaargemaakt. Eigenlijk al te vroeg. Voor de kerst was hij al op. Dus op de valreep toch nog maar een ham klaargemaakt, zodat we met de kerst zelf ook ham hadden. Even naar de supermarkt gaan om een ham te kopen zit er hier niet in. Je moet je adresjes hebben, en in het Brabantse land, niet in de buurt van een grote stad is dat wel een uitdaging. De groothandel bood uitkomst.

Niet alles is een uitdaging. De bananenbladeren om de ayaka's in te wikkelen kan ik bestellen bij de lokale supermarkt. Drie dagen later is het in huis, alleen het funchimeel, dat is weer een ander verhaal. Dat kan ik hier niet bestellen. Daarvoor moest ik naar de toko in de stad. Maar ook dat ligt eraan waar je woont, want bij mijn zus, die vlakbij Rotterdam woont, lag het wel gewoon in de supermarkt in het schap.

De kalaboontjes hebben we ook bij de toko gekocht, alleen dat pellen hé. Dat blijft een hels werk, daarom smaken ze denk ik ook zo lekker. Je hebt er zo hard aan gewerkt om alles gepeld te krijgen, dat ze wel goed moeten smaken. Gelukkig namen mijn zus, haar dochter en de buurvrouwen die taak op zich dit jaar en mocht ik volstaan met proeven en genieten.

Jammergenoeg mislukten de empana's en de aardappelkroketten. Geheel gemaakt volgens recept, ik had uren in de keuken gestaan ter voorbereiding en bij het uiteindelijke afbakken zagen de aardappelkroketten het niet meer zitten. De ene helft viel uit elkaar en de andere helft bleef slap en uit vorm. Bij de empana's was het probleem al eerder zichtbaar. Het begon al dat ze zich niet wilden schikken in de halvemaanvorm en die daar wel toe bereid waren lieten alle structuur varen in de hete olie, zodat er uiteindelijk niets over bleef. Het was inmiddels half tien in de avond, terwijl ik om één uur in de middag begonnen was. Het huilen stond mij nader dan het lachen, maar de kaasballen maakten alles weer goed. Die had ik nog klaar staan om af te bakken en die lukten allemaal. En ze waren heerlijk. Er waren er voor oud en nieuw niet zoveel meer over, want elke keer als iemand van ons langs de schaal liep werd er weer één uit gegeten. Maar dat gaf niets. Ze smaakten goed.

Dan had mijn zus ook nog kip op zuur gemaakt en had mijn zwager oliebollen gekocht voor oud en nieuw. Aan eten dus geen gebrek. Wel aan talent om alles te kunnen maken wat ik zou willen. Ik ga dit jaar maar eens op zoek naar een cursus in de buurt om empana's, pastechi's en aardappelkroketten te leren maken. Dat lijkt me een prima voornemen voor 2014.

Uitgelicht.

Daar zit muziek in!

De belangstelling voor de presentatie van het fotoboek Músika Curaçao bij Landhuis Bloemhof was afgelopen zaterdag zo groot dat niet eens iedereen een plekje binnen kon bemachtigen. Het was dan ook een bijzondere presentatie met behalve een tentoonstelling van foto's uit het boek, ook veel muziek. Fotografe Sinaya Wolfert en Jeannette van Ditzhuijzen, de schrijfster van de teksten in het boek, waren van de partij, evenals onder anderen dichter Walter Palm en de musici Wim Statius Muller, Norman Moron, Robert Rojer, Rudy Plaate, Jossy Rosales, Randal Corsen, Russel Soleana, Junior Tecla, Eric Calmes en Pernell Saturnino. De expositie is nog te zien tot 8 februari.

Foto's Ken Wong

Medisch.

Vragen over... colitis ulcerosa

Tekst: **Wouter Mol**

Colitis ulcerosa is een chronische ontsteking van het slijmvlies van de dikke darm.

In tegenstelling tot de ziekte van Crohn komt het alleen in de dikke darm (colon) voor. Colitis ulcerosa begint altijd in de endeldarm en kan zich langzaam over de hele dikke darm uitbreiden. Bij 75 procent van de patiënten beperkt de ontsteking zich tot het linkerdeel van de dikke darm (het dalende deel). Ook zijn er mensen die alleen een ontsteking van de endeldarm hebben (proctitis).

Synoniemen: Chronische darmontsteking; Ontstekingsziekte van de darm; Inflammatory Bowel Disease (IBD). N.B. Deze synoniemen zijn verzamelnamen, waarmee zowel colitis ulcerosa als de ziekte van Crohn bedoeld kan worden.

De dikke darm

De dikke darm is het laatste deel van het spijsverteringskanaal. Het allerlaatste deel van de dikke darm heet de endeldarm, ofwel rectum. In de dikke darm wordt ontlasting ingedikt. Wanneer ontlasting vanuit de dunne darm in de dikke darm komt, is het een waterdunne brij van onverteerbare voedselresten. In de dikke darm worden vocht, zouten en mineralen aan de brij onttrokken. Hierdoor ontstaat uiteindelijk een soepele vaste ontlasting.
In de endeldarm wordt ontlasting tijdelijk opgeslagen. Wanneer de endeldarm vol is, krijgen we een gevoel van aandrang. De ontlasting kan dan via de anus het lichaam verlaten.

Verschil Crohn

Er zijn veel overeenkomsten tussen de chronische darmontstekingen colitis ulcerosa en de ziekte van Crohn. Zowel de klachten als de behandeling van deze twee aandoeningen komen voor een groot deel overeen.

Belangrijke verschillen tussen colitis ulcerosa en de ziekte van Crohn zijn:
Bij colitis ulcerosa ontstaan de ontstekingen alleen in de dikke darm en de endeldarm. Bij de ziekte van Crohn komen de ontstekingen in het hele spijsverteringskanaal voor: van mond tot anus.
Bij colitis ulcerosa beperken de ontstekingen in de darm zich tot de slijmvlieslaag. Bij de ziekte van Crohn kunnen de ontstekingen ook tot de diepere lagen van de darmwand doordringen. Hierdoor kunnen bij de ziekte van Crohn diepere zweren en zogenoemde fistels (onnatuurlijke, open verbindingen) ontstaan.
Bij colitis ulcerosa ontstaan geen verklevingen en vrijwel nooit vernauwingen. Doordat de zweren bij de ziekte van Crohn dieper zijn, en er ook fistels kunnen ontstaan, wordt bij deze ziekte meer littekenweefsel gevormd. Hierdoor kunnen vernauwingen in de darm en verklevingen ontstaan bij mensen met de ziekte van Crohn.
Bij colitis ulcerosa zitten de ontstekingen vaak in een aaneengesloten gebied in de dikke darm. Bij de ziekte van Crohn kunnen gezonde delen afwisselen met gebieden die ontstoken zijn.
In Nederland zijn er ongeveer 30.000 mensen met colitis ulcerosa. De diagnose wordt vooral gesteld bij jongvolwassenen en mensen van middelbare leeftijd. Colitis ulcerosa komt iets meer voor bij mannen dan bij vrouwen. Colitis ulcerosa begint vaak met ontstekingen in de endeldarm. De ontstekingen kunnen zich vervolgens uitbreiden over de hele dikke darm. Colitis ulcerosa kan ook op een andere plaats in de dikke darm beginnen.

Klachten en symptomen

De klachten en de ernst van de klachten kunnen per patiënt erg verschillen. Onderstaande klachten komen vaak voor bij colitis ulcerosa: Diarree, vaak met bloed en slijm; Buikpijn; Bloedarmoede; Vermoeidheid; Gewichtsverlies; Moeite met het ophouden van de ontlasting; Een opgezette buik; Koorts.
In enkele gevallen komen ook klachten buiten de darm voor: Pijnlijke, ontstoken ogen; Pijnlijke, ontstoken gewrichten; Pijnlijke ontstekingen van de huid.
Bij circa tien procent van de patiënten met colitis ulcerosa komt PSC (Primaire Scleroserende Cholangitis) voor. Dit is een ontsteking van de galwegen in en buiten de lever.
Het verloop van de ziekte kan erg verschillen per patiënt. Sommige mensen hebben bijna nooit klachten, terwijl anderen regelmatig heftige aanvallen krijgen. Zo'n ziekteaanval wordt ook wel een opvlamming of een actieve periode genoemd.
Mensen met een chronische darmontsteking hebben een licht verhoogde kans om darmkanker te krijgen. Dit verhoogde risico begint zo'n acht jaar nadat de diagnose 'colitis ulcerosa' is gesteld. Om het risico te verminderen is het belangrijk dat u regelmatig een controle-onderzoek krijgt.

Oorzaak

Er zijn verschillende factoren die van invloed kunnen zijn op het ontstaan van colitis ulcerosa. Factoren die een rol spelen zijn onder meer: het afweersysteem, erfelijkheid, bacteriën in de darm, stress en roken. De ontstekingen bij colitis ulcerosa worden niet veroorzaakt door een infectie met een virus, bacterie of parasiet.

Afweersysteem

Ons afweersysteem beschermt ons lichaam tegen schadelijke indringers, zoals bacteriën en virussen. Bij colitis ulcerosa is het afweersysteem in de war. Het gevolg is dat er ontstekingen ontstaan in de darm.

Erfelijkheid

Erfelijkheid speelt een rol bij colitis ulcerosa. Vijf tot tien procent van de familieleden van iemand met een chronische darmontsteking heeft de ziekte ook. Bij familieleden van mensen zonder een chronische darmontsteking is dat percentage lager.

Bacteriën

Mogelijk spelen bepaalde bacteriën een rol bij het ontstaan van deze ziekte. Op dit moment wordt hier nog onderzoek naar gedaan.

Stress

Door overmatige stress ontstaan er bij veel mensen maagdarmklachten. Stress alleen is niet de oorzaak van colitis ulcerosa. Wel heeft stress invloed op de ernst van de klachten.

Roken

Roken is slecht voor de gezondheid. Daarom is in het algemeen het advies om te stoppen met roken.
Bij stoppen met roken lijkt de kans op het ontstaan van colitis ulcerosa iets verhoogd. Ook lijkt roken te beschermen tegen de ziekteaanvallen bij colitis ulcerosa. Hoe dit kan is nog niet bekend.

Behandeling

De behandeling bij colitis ulcerosa bestaat in principe uit medicijnen. De arts kan verschillende soorten medicijnen voorschrijven. Medicijnen kunnen colitis ulcerosa niet genezen. De behandeling zorgt meestal wel voor een vermindering van de klachten en het remmen van de ontsteking. Ook kunnen de medicijnen voorkomen dat er nieuwe ontstekingen ontstaan. Sommige mensen zijn door medicijnen zelfs (bijna) klachtenvrij.

Meestal is het een kwestie van uitproberen, welk medicijn voor u het beste werkt. In sommige gevallen duurt het een tijdje, voordat het beste medicijn voor u 'gevonden' is. Dit komt doordat de werking van de medicijnen per patiënt kan verschillen. Ook de bijwerkingen die kunnen ontstaan verschillen erg per patiënt. De dosis die de arts voorschrijft, verschilt per patiënt. De 'activiteit' van de ziekte speelt hierbij een belangrijke rol. Als de ziekte niet actief is, is een lage onderhoudsdosering soms voldoende. Tijdens een opvlamming kan de arts een hogere dosering of een ander medicijn voorschrijven.

Operatie

Wanneer medicijnen niet voldoende helpen, is een operatie soms noodzakelijk. Het ontstoken deel van de dikke darm wordt dan door de chirurg verwijderd. Soms wordt een (tijdelijk) stoma aangelegd, zodat de darm de kans krijgt om te herstellen.
Bij mensen met colitis ulcerosa, die erg veel last hebben van ontstekingen, kan de arts voorstellen de gehele dikke darm inclusief de endeldarm te verwijderen. Voor de ontlasting wordt dan vaak een (tijdelijk) stoma aangelegd. Een stoma is een kunstmatige uitgang op de buik voor de ontlasting. Een stoma kan tijdelijk of permanent zijn. Wanneer mogelijk wordt in plaats van een stoma een 'pouch' aangelegd. Het woord pouch betekent letterlijk buidel, reservoir of (opvang)zakje. Een pouch kan gemaakt worden van een deel van de dunne darm, wanneer de dikke darm is verwijderd. Vervolgens wordt een verbinding tussen de dunne darm (met de pouch) en de anus gemaakt. De pouch is dan een soort opvangzakje, waarin ontlasting tijdelijk opgeslagen kan worden. De pouch neemt als het ware de functie van de endeldarm over. Als deze vol is, krijg je aandrang om naar het toilet te gaan.

Het verwijderen van de hele darm is een ingrijpende operatie, met vaak blijvende gevolgen. De klachten van colitis ulcerosa verdwijnen wel door de operatie, omdat de dikke darm niet meer kan ontsteken.

Dr. W.W. Mol is huisarts te Curaçao

Mens & Psyche.

Posttraumatische stress-stoornis

Overvallen, mishandelingen, verkeersongelukken, inbraken, schietpartijen en andere schokkende gebeurtenissen, onze kranten staan er bol van. Kijken we internationaal dan zijn daar natuurrampen, oorlog en terroristische aanslagen. Het zijn stuk voor stuk situaties die een acute stressreactie of een posttraumatische stress-stoornis (PTSS) tot gevolg kunnen hebben.

Tekst: **Milangela Plate**

We spreken van een traumatische gebeurtenis (trauma) wanneer iemand is blootgesteld aan of getuige is geweest van één of een aantal gebeurtenissen die dreigden dood of letstel met zich mee te brengen of daadwerkelijk dood of letsel met zich meebrachten. Daarbij heeft betreffende persoon met intense angst, afschuw of hulpeloosheid gereageerd.

Enkele voorbeelden van aangrijpende gebeurtenissen die kunnen leiden tot PTSS zijn onder meer:

- Natuurrampen;
- Verkeersongeval;
- Vliegtuigongelukken;
- Terroristische aanslagen;
- Seksueel misdrijf;
- Geweldsmisdrijf (gewapende) overval, beroving, etc.;
- Pesten;
- Confrontatie met iemand die ernstig gewond is of (ge)dood is;
- Oorlogservaringen;
- Ziekte/ziekenhuisopnamen.

De orkaan Tomas, die in 2010 woedde is een aangrijpende gebeurtenis geweest. Sommige mensen denken er allang niet meer aan, terwijl anderen er tot op heden bijvoorbeeld angst voor regen of angst om te rijden in de regen aan over hebben gehouden.
Ook het instorten van de Julianabrug in 1967, de rellen op 30 mei 1969, de explosie bij het kruithuis, de moord op Helmin Wiels in 2013 en gewapende overvallen op ondernemers zijn heftige gebeurtenissen die hun sporen bij menigeen hebben nagelaten.

Symptomen:

In de dagen na een traumatische gebeurtenis ervaren te hebben zullen velen onder ons een tijdelijke doch hevige stressreactie ervaren, een acute stressreactie, die gepaard gaat met (enkele van) onderstaande symptomen.

Lichamelijk:

- Hyperalert oftewel over dreven waak zaam zijn;
- Vermoeid;
- Slecht kunnen concentreren;
- Problemen met geheugen;
- Slaapproble men.

Emotioneel:

- Gevoelsverdoving/afwezigheid van gevoelsreactie;
- Intens psychisch lijden bij blootstelling aan interne of externe prikkels die doen denken aan de gebeurtenis;
- Gedragsmatig:
- Kortaf, snel geïrriteerd of woedeuitbarstingen;
- Gespannen reactie op harde geluiden;
- Overdreven schrikreacties (snel en hevig schrikken van dingen);
- Neiging zich sociaal te isoleren.

Mentaal:

- Herbeleving (beelden, herinneringen en geluiden horende bij het gebeurde blijven steeds in de gedachten opkomen of tijdens de slaap in de vorm van dromen en nachtmerries).
- Een deel van het gebeurde zich niet kunnen herinneren;
- Vermijden van gedachten, gevoelens of gesprekken met betrekking tot het trauma;
- Minder belangstelling voor de mensen in de omgeving en een gevoel van een beperkte toekomst te hebben.

Het grote verschil tussen een acute stressreactie en de posttraumatische stress-stoornis is de tijdsduur. Een acute stressreactie duurt doorgaans tussen de twee dagen en maximaal vier weken. Een groot deel van de getroffenen komt, binnen een maand na de ingrijpende gebeurtenis, uit zichzelf weer over de schok heen.

Wanneer het lichaam echter langer dan vier weken in gestresste toestand blijft verkeren, terwijl de oorspronkelijke dreiging allang is verdwenen, dan spreken we van een posttraumatische stressstoornis (PTSS). Gemiddeld 1 op de 5 mensen krijgt korte tijd na een trauma last van PTSS. Soms echter, komen de verschijnselen van een posttraumatische stress-stoornis vele jaren na de gebeurtenis alsnog op.

Type 1 en Type 2

PTSS wordt onderverdeeld in ongecompliceerd (type 1-trauma) en gecompliceerd (type 2-trauma). Met ongecompliceerd wordt bedoeld dat de PTSS is opgetreden als gevolg van een eenmalige, schokkende gebeurtenis (type I-trauma). Met gecompliceerd wordt daarentegen bedoeld dat de PTSS zich heeft voorgedaan in reactie op een serie van traumatische gebeurtenissen (type 2-trauma), bijvoorbeeld incest, pesterijen, fysieke mishandeling of seksueel misbruik, emotionele verwaarlozing.

Secundair trauma

Acute stressreacties en PTSS kunnen ook ontstaan, zonder dat men zelf aanwezig was tijdens een traumatische gebeurtenis. Ook door het horen of lezen over schokkende gebeurtenissen (bijvoorbeeld door het verhaal van de buurman of een artikel in de krant) kan men getraumatiseerd raken. Dit wordt secundair trauma genoemd.
Secundair trauma kan in zeldzame gevallen ook op een andere manier ontstaan: u heeft bijvoorbeeld een heftige situatie meegemaakt, maar bent redelijk snel van de schrik bekomen. Wanneer u echter even later het verhaal aan een collega vertelt, reageert deze zo heftig dat u schrikt en op dat moment u pas echt realiseert in wat voor een gevaar u heeft verkeerd. De geschokte reactie van uw collega en uw plotseling besef ontlokken bij u alsnog een acute stressreactie danwel PTSS.

Gevolgen

Langdurige PTSS-klachten zijn een uitputtingsslag op het lichaam. Door de aanhoudende stressreactie krijgt het lichaam niet de kans om te ontspannen en te herstellen, waardoor er bijkomende lichamelijke, psychische en sociale problemen kunnen ontstaan. Zo kan de neiging om zichzelf te isoleren in combinatie met de verminderde interesse in anderen, de prikkelbaarheid en woedeuitbarstingen leiden tot een verstoorde relatie met partner, familie, vrienden en kennissen.
Sommige mensen met PTSS gebruiken alcohol, drugs of kalmerende middelen om hun nare ervaringen te verdringen en gevoelens van angst, pijn of verdriet te 'verdoven'. Dit kan op de lange duur uitmonden in verslavingsproblematiek.
Als PTSS-symptomen lang aanhouden kunnen er tevens bijkomende psychische problemen zoals depressiviteit, suïcidale neigingen, angst- en paniekklachten en psychosen door ontstaan.
Door de aanhoudende PTSS-symptomen zal vroeg of laat het dagelijks functioneren en functioneren op het werk negatief beïnvloed worden.

Behandeling

Wanneer u slachtoffer of getuige bent geweest van een traumatische gebeurtenis en u merkt dat eerder beschreven symptomen langer dan een maand aanhouden of verlaat zijn opgetreden, doet u er goed aan om uw huisarts, een psychiater of een psycholoog te raadplegen.
Psychisch lijden na een traumatische gebeurtenis is onnodig aangezien er psychologische behandelmogelijkheden zijn waarmee u relatief snel van uw klachten af kunt komen. In een volgende rubriek zal, onder meer, de behandeling van PTSS uitgebreider aan bod komen.

Milangela Plate is psycholoog/gerontoloog.
Email: milangela.plate@takecare.an

'Made in

Vier jaar zat hij gevangen in de penitentiaire inrichting Lelystad. Vier jaar die hij gebruikte om een geheel nieuwe weg in te slaan. Onder zijn pseudoniem Jengo Amadi - 'vrij man die aan het opbouwen is' - schreef hij een boek over het eenzame proces van zijn omslag tijdens detentie. Zijn ervaring en inzichten gebruikt hij nu om voorlichting te geven aan scholieren, slachtoffers en gedetineerden.

Tekst en foto's: **Mineke de Vries**

Ondanks dat we elkaar vaker hebben ontmoet, vertelt Jengo Amadi nu in zijn kantoor in Amersfoort zijn gehele verhaal. Een verhaal dat ook niet in een paar ontmoetingen verteld kón worden: zijn chaotische jeugd, heen en weer gesleept tussen Curaçao en Nederland, heen en weer geslingerd tussen verschillende 'vaders' en deel uitmakend van diverse criminele circuits. Uiteindelijk resulteerde dat alles in een poging tot moord, waarvan hij zich wist vrij te pleiten, maar wel werd hij opgepakt voor diverse gewapende overvallen, wat hem een eis van tien jaar gevangenisstraf opleverde. Hoewel voor velen gevangenisstraf weinig zin heeft - zij vervallen na hun detentie snel in hetzelfde patroon - betekende zijn opsluiting voor Amadi een zware weg naar binnen, een eenzaam proces waarbij hij zich moest afsluiten van de macho-cultuur van andere gevangenen. Als herboren kwam hij vrij en bouwt met al zijn energie aan een nieuwe toekomst. Hij gebruikt zijn kennis om anderen te weerhouden van het pad dat hij ging.

Roffa

"Ik weet hoe gek het klinkt, maar als crimineel had ik mijn eigen verknipte normen: jatten was achterbaks. Als kind stal ik ooit iets uit een winkeltje op de Jan Noorduynweg, maar ging het later terugleggen. Ik beroofde liever iemand dan dat ik stiekem van hem jatte. Overvallen waren eerlijker, je liet zien wat je deed. Ook op straat of thuis iemand overvallen is niet tof, in een bedrijf leek het anders."

De nu keurig geklede kantoorman Amadi laat me een paar filmpjes zien om de tegenstelling te laten voelen met zijn tijd op straat, filmpjes van een Amadi met capuchon over zijn hoofd, met zijn 'gang' plannen makend in grove staattaal. Maar ook laat hij een filmpje zien van zichzelf in een wit pak, een wit kistje in zijn handen met witte bloemen erop: deze Amadi legt zijn zoontje Tony van acht dagen oud in zijn grafje. Een man die met zijn 29 jaar de wereld van zoveel kanten heeft gezien. Zijn lijf draagt de zichtbare herinnering: op één pols de tatoeage Roffa, straattaal voor Rotterdam, op de andere 5314, de zonegrens van Rotterdam, maar ook cijfers van zijn registratienummer in de gevangenis. In zijn hals Chinese tekens die Toni betekenen.

Criminaliteit-cultuur

"Het is zo jammer dat we op Curaçao toelaten dat criminaliteit deel uitmaakt van die cultuur. Het cliché is werkelijkheid, vaders lopen weg, moeders blijven alleen achter en als zoon wil je voor je moeder het gebrek aan middelen oplossen. Het is zó gemakkelijk die straathandel in drugs, het is zó gemakkelijk om aan vuurwapens te komen."

Hijzelf is het levende 'cliché-voorbeeld'; daarvoor gaan we in vogelvlucht door Amadi's complexe jeugd.

"Ik ben geboren uit een typisch Antilliaans avontuur op Banda'bou: vader was al getrouwd en ging weg toen mijn moeder zwanger bleek." Moeder trouwde, maar deze vader - die hij nog altijd als zijn echte vader ervaart - ging weg toen Jengo tien was. Pas toen vertelde zijn moeder hem dat de vader om wie hij zo verdrietig was, zijn vader niet was. "Ik raakte vreselijk in de war. Eigenlijk is de ellende toen begonnen, ik verviel in slachtofferschap, alles wat fout ging, kwam van mijn biologische vader, maar ook vroeg ik me af waar hij was om me te helpen als ik werd geslagen." Er kwam snel een derde vader, met wie Jengo veel moeite had maar die hij waardeert om de financiën die hij stak in de educatie van de kinderen. Met zijn broer en zus van weer andere vaders verhuisde het gezin om de paar jaar met of zonder vader van Nederland naar Curaçao.

Amadi: "Voordeel is dat ik honderd procent Antilliaan en honderd procent Nederlander ben omdat ik van kleuterschool tot middelbare school alles dubbel deed. Ik praat zowel keurig Papiaments als Nederlands, zowel straattaal Papiaments als Nederlands."

Op zijn twaalfde was hij boos toen hij terug naar Curaçao moest. "Toen begon het spijbelen op het MIL, ik zette zelf cijfers boven mijn lege blaadjes en liep dan de klas uit. Werd van school gestuurd naar de St. Jozef Mavo, die ik niet afmaakte."

Poging tot moord

Toen zijn moeder op zijn zestiende - inmiddels weer in Nederland - besloot terug te gaan naar Curaçao, wilde hij in Rotterdam blijven, onder voogdij van Jeugdzorg. "Maar ik kwam letterlijk op straat te staan en deed die avond een tasjesroof en werd op heterdaad betrapt. Dan zit je in de cel met dertig anderen die alleen al dié avond in Rotterdam

prison’

Hij kwam erachter dat als hij een ander leven wilde zichzelf in de spiegel moest aankijken en stoppen met anderen de schuld te geven

zijn opgepakt. Mijn moeder kwam terug en vond mij in de gevangenis. We vertrokken uit Rotterdam om ons te vestigen in een klein dorp in de polder, daar zou het beter gaan. Maar ook daar zag ik al gauw kans crack te gaan verkopen in mijn Antilliaanse circuit, veel betere dan de plaatselijke jongens verkochten, wat veel jaloezie en dus geweld opriep. Mijn broer werd opgepakt, ik niet, maar ik kwam vrijwel nooit meer op school.”

Toen kwam de dag dat zijn moeder werd geslagen en hij had altijd gezworen de man die dat deed te vermoorden. “De jongens daagden me uit en op een avond ging ik er met geladen wapen naartoe, belde aan, vroeg zijn vrouw naar haar man en toen die naar buiten kwam, richtte ik en haalde de trekker over. Alleen: die had ik thuis ook al overgehaald waardoor hij blokkeerde, wat uiteindelijk mijn redding was. Terugfietsend raakte ik in paniek. Wel ben ik later teruggegaan om hem in elk geval helemaal in elkaar te slaan, en, zoals dat hoort met veel publiek erbij.” Hij werd aangehouden maar wist zich eruit te praten; de zaak werd gesloten wegens onvoldoende bewijs.

Bewust herstel

Wel werd hij kort daarna opgepakt voor diverse overvallen en de eis van tien jaar werd vier jaar en vier maanden, waarvan drie en een half jaar binnen, de rest met enkelband.

“Ik kan je zeggen hoe tergend langzaam de tijd in een cel gaat. Tik-tak-tik-tak. Gaat om vijf uur de cel dicht denk je maar één ding: weer een dag voorbij. Dan de avond zien door te komen in je eentje: opdrukken, tv-kijken, rondlopen, naar buiten kijken, rapteksten schrijven. Dan denk je dat er uren voorbij zijn en blijken het maar zeven minuten te zijn.” Tijdens zijn veroordeling was zijn toenmalige vriendin zwanger. “Nogal confronterend als het luikje van je cel wordt opengedaan en iemand roept: je bent vader geworden.” De invloed van dit dochtertje Angela op zijn herstel beschrijft Jengo ontroerend in zijn boek Eens een boef. Ondanks de scheiding ziet hij Angela nog regelmatig. Tijdens zijn detentie kreeg hij een relatie met een oude vriendin, maar eenmaal buiten bleek dat hij dat in zijn opsluiting had geromantiseerd. Wel heeft zij door de vele gesprekken zijn kijk op de rol van een vrouw veranderd. “Het lijkt soms alsof het over een ander gaat als ik erover praat, maar ik heb alles heel bewust meegemaakt, elke misdaad maar ook elke verandering naar de goede weg.” In zijn boek beschrijft hij het proces waar hij doorheen ging. Hij moest zich afsluiten van andere gedetineerden en hun hoon en spot aanhoren. Het maakte hem eenzaam en in zichzelf gekeerd. Hij kwam erachter dat als hij een ander leven wilde zichzelf in de spiegel moest aankijken en stoppen met anderen de schuld te geven. Hij initieerde een ontmoeting met zijn vader en rekende af met zijn verleden, hij kwam één van zijn slachtoffers onder ogen en realiseerde zich de blijvende ravage die hij in dat leven had aangebracht. Hij viel diep maar herstelde. Hij deed de tv weg uit zijn cel en begon met studeren. “Ik heb mijn tijd goed gebruikt, en kan nu zeggen dat ik blij ben dat ik gezeten heb.”

Herstel en terugkeer

Momenteel vertelt Amadi op scholen, in penitentiaire inrichtingen en bij slachtofferhulp zijn verhaal. Hij spreekt bij diverse instanties over de functies van vrijheidsstraf: herscholing, jezelf leren kennen, zingeving. Celstraf heeft alleen dan zin als het niet neerkomt op uitzitten. Hij wijst mensen in praktische zin de weg met het opbouwen van hun leven na detentie. “Ik voel vaak dat mijn houding respect afdwingt, anderen willen mijn voorbeeld volgen. Soms vind ik het belastend dat het zo goed met me gaat, omdat het anderen niet goed gaat.” Confronterend daarin was onze tocht door de gevangenisgangen - de eerste keer dat hij weer ‘binnen’ was na zijn vrijlating - waarbij Jengo steeds stiller werd en zich realiseerde dat voor hen niets veranderd was.

Amadi is verder actief in de Stichting Herstel en Terugkeer, een instantie die zich richt op het samenkomen van gedetineerden, exgedetineerden, ouders, slachtoffers, gevangenisdirecteure en officieren van justitie. “Door samen de confrontatie aan te gaan, de vragen te stellen waarmee iedereen rondloopt, ontstaat respect en begrip voor elkaar. En alleen door begrip kan verwerking plaatsvinden.” De insteek is om de mens naar voren te halen, zonder labels en etiketten, waarbij geldt dat iedereen recht van spreken heeft.

Tevens is hij bezig met het oprichten van Made in prison, een bedrijf dat in de gevangenis gemaakte spullen verkoopt. “Langzaam aan verleggen we de visie naar mensen die in de gevangenis een andere persoon zijn geworden. We werken nog uit hoe we dit goed vorm kunnen geven. Behalve met de verkoop van spullen, willen we documentaires en voorlichtingsmateriaal maken om fondsen te werven voor kennis en preventie. We maken daarin een statement om vanaf nu niet meer te praten over ex-gedetineerden, maar mensen met een detentie-verleden, een wezenlijk verschil in wat je hébt, niet wat je bént.”

Gebroken vertrouwen

“Ik was 26 toen ik vrij kwam, dan is het alsof de tijd heeft stilgestaan, er waren smartphones, er was Facebook, ik wist niet wat pingen was. Ik stapte in de bus en raakte ontroerd toen ik een levende hond zag, niet één op tv. Ik schrok toen ik mensen zag hollen, dacht meteen dat het een vechtpartij was, maar het waren kinderen op een speelplein. Ik was veilig.”

Jengo Amadi heeft nu rust. Hij trouwde in 2012 en wordt deze zomer weer vader. Hij bouwt aan financiële zekerheid, wil binnenkort een eigen huis kopen, waar hij oud kan worden en dood kan gaan. “Als ik ‘s morgens wakker wordt, dans en zing ik, ik geniet van mijn leven als een gek.

Maar hoe ik ook veranderd ben, ik draag altijd die teleurstelling bij me van de kleine jongen op Curaçao, aan wie beloofd was dat er mensen kwamen om het voetbalveld te repareren, maar die nooit kwamen. Je had op de partij gestemd, die het beloofd had. Verwachtingen van een klein kind verwerden tot wantrouwen. Dat gevoel heeft me nooit losgelaten. En met mij hebben zovelen dat. Als reactie pakken we uit frustratie onze wapens en reageren ons met militant gedrag af op onschuldige burgers. Dáár moeten we massaal verandering in brengen. Als je zo stoer bent om uit geldgebrek overvallen te plegen, wees dan ook zo stoer om zonder wapens, maar mét een statement naar Fort Amsterdam te gaan. Zelf het schoolvoorbeeld van de Antilliaanse cultuur wil ik nu het voorbeeld zijn van de verandering.”

'Het is allemaal goud

Tijdens het bezoek ter kennismaking met onze koning Willem-Alexander en koningin Máxima, kregen zij in de Fortkerk een bijzondere tentoonstelling te zien van lokale filigrain-juwelen, samengesteld door Millicent Smeets-Muskus, voorzitter van het Fortkerkmuseum en voorzitter van het Cultureel Comité Fortkerk en Lucille Berry-Haseth, taaldocent, dichter, vertaler en promotor van het Curaçaos cultureel erfgoed.

Tekst: **Verele Ghering** Foto's: **Prince Victor**

Koning Willem-Alexander en koningin Máxima bekijken de tentoonstelling van lokale filigrain-juwelen in de Fortkerk. Naast hen Lucille Berry-Hasethe en Millicent Smeets-Muskus met daarachter minister van Koninkrijksrelaties Ronald Plasterk. Uiterst rechts goudsmid Fèchi Regales.

Beiden timmeren al jaren aan de weg om meer aandacht te schenken aan onze filigrain-juwelen en het ambacht van edelsmid door de tijd heen.

Rond 1850 kwam de kunst van filigrain-juwelen naar Curaçao en net als met alles wat wij importeren, geven wij het een twist naar eigen smaak. Dat doen wij met muziek, het vak van schrijnwerker en ook bijvoorbeeld met ons eten. Vandaar dat onze filigrain-juwelen toch duidelijk anders zijn dan die uit andere landen. Hetgeen ook opvalt is dat gouden juwelen hier altijd in trek zijn geweest en die van zilver nauwelijks. Hoe eenvoudig ook, goud werd er altijd gedragen.
Het voorwerk begon in 1993. Grupo Trinchera vierde in 1993 haar 20-jarig bestaan met een bijzonder project waarbij dia's met educatieve informatie over verschillende culturele onderwerpen werden uitgebracht om zodoende de bewustwording en kennis van de gemeenschap te vergroten. Een prachtig project, volledig opgezet door vrijwilligers. Grupo Trinchera kreeg niet voor niets de Cola Debrotprijs in 1994.
Eén van de onderwerpen van dit dia-project was het werk van de edelsmid ('Arte di Platé'). Lucille Berry-Haseth nam het toen op zich om dit onderwerp in kaart te brengen en het lukte haar om op honderd dia's voornamelijk oorbellen en verschillende kettingen die erg populair waren bij de bevolking te beschrijven. De titel van de handleiding was 'Un arte di oro' (een kunst van goud). Zij baseerde zich op het artikel 'A heart of gold' van de hand van Desirée Luckman, verschenen in het boek 'Building up the future from the past' van Henny Coomans en Maritza-Eustatia. Er werden veel dia's gemaakt van filigrain-juwelen uit privécollecties en Fèchi Regales beschreef ze nauwkeurig. Zij hoopte toen al dat er permanent ergens filigrain-juwelen zouden worden tentoongesteld maar gaf ondertussen her en der, onder meer op enkele basisscholen, diapresentaties. Ook kwam het plan naar voren om een cursus te geven, maar dat kwam toen niet van de grond.
In 2007 stelden Lucille Berry-Haseth en Millicent Smeets-Muskus voor aan de Centrale Bank om enkele representatieve juwelen te kopen om zo dit deel van ons cultureel erfgoed veilig te stellen en permanent tentoon te stellen in het Muntenmuseum, nu het Museo Yotin Kortá gehe-ten aan de Scharlooweg 11. Dit museum huist in het voormalig woonhuis van de familie Muskus. Hendrik George Jansz Muskus, medeoprichter van de Sociedad Bolivariana, liet het bouwen in 1922 en de familie Muskus bleef er wonen tot in de jaren zestig. Hij was ook diegene die zorgde dat het beeld van Simón Bolívar in 1948 er kwam en onthuld werd door de beroemde Venezolaanse dichter Andres Eloy Blanco.

wat er blinkt'

In 2008 werd het cultuur-historische Fortkerk Museum gekozen om de Internationale dag van het Museum te openen als gastvrouw. Gouverneur Frits Goedgedrag opende deze officiële dag met muziek van lokale artiesten en een filigraintentoonstelling. Millicent Smeets-Muskus en Lucille Berry-Haseth stelden deze expositie samen met gouden en zilveren juwelen van twaalf personen die ze in bruikleen hadden afgestaan voor die dag. Na de officiële opening met hoogwaardigheidsbekleders werd deze expositie opengesteld voor het publiek. Het maken van een dvd was het initiatief van Smeets-Muskus. De muzikale composities zijn van Edgar Palm en gespeeld door Livio Hermans. De Papiamentstalige dvd was niet te koop omdat die toen gesponsord was door het Prins Bernhard Cultuur Fonds Caribisch Gebied. Maar de nieuwe versie in het Engels, gesponsord door het Cultureel Comité Fortkerk (2013) is sinds kort te koop bij Mensing's Caminada voor 50 gulden. De opbrengst gaat naar het onderhoudsfonds van het monument de Fortkerk. Voor de dvd 'Un arte di oro' (Een kunst van goud) schreef Lucille Berry de tekst en las deze tekst ook voor, zich baserend op de collectie juwelen uit 1993 en die van 2008. Het Cultureel Comité Fortkerk gaf deze dvd cadeau aan koningin Máxima. Ludwig Helena, Gregory Berry en Prince Victor maakten de foto's voor deze dvd. Het koninklijk paar was zeer onder de indruk van deze filigrain-kunst. De sieraden waren tentoongesteld op donkerblauw fluweel tesamen met een prachtige privécollectie halve edelstenen. Voor de drie prinsesjes werden drie hangertjes van filigrain overhandigd door gouverneur Lucille George-Wout.

De Curaçaose edelsmeden uit het midden van de negentiende eeuw, die hun vak waarschijnlijk van een Franse edelsmid geleerd hadden, ontpopten zich als ware kunstenaars in het vervaardigen van gouden en zilveren sieraden en objecten. De overlevering wil dat een zekere Antoine Guillon, een Franse goudsmid, omstreeks 1850 deze kunst op Curaçao introduceerde. Hij maakte veel school in die tijd. Tegenwoordig zijn er nog maar weinig edelsmeden die de delicate kunst van het filigrainwerk nog beoefenen. Bij families die het zich konden veroorloven, trof men op de 'watertafel' naast de waterkan een schitterende zilveren 'koko di awa' aan. Met deze 'koko di awa' schepte men water uit de 'wea di awa' (waterpot). Bij eenvoudige families was zo'n schep gemaakt van tweederde deel van een gedroogde kokosnoot die al
dan niet beschilderd was. Vandaar de naam 'koko'. De edelsmeden kregen ook veel

opdrachten voor het maken van zilveren en gouden objecten en sieraden. Het Curaçaose volk heeft altijd al een voorkeur gehad voor gouden sieraden. Terwijl vroeger vooral de bevolkingsgroep van Afrikaanse oorsprong graag filigrain droeg, worden deze sieraden nu gedragen door vrouwen uit alle rangen en standen. Het filigrainwerk van Curaçao is te herkennen aan het transparante karakter ervan. Ook aan de duidelijk te onderscheiden elementen van 'draad en grein', 'filum' en 'granum', een in een speciale vorm gedraaide goud- of zilverdraad, met 'tomatios' (tomaatjes) en 'gusanios' (rupsjes). Vroeger had elke edelsmid op het eiland zijn specialiteit. De een was een expert in het vervaardigen van de Chinese ketting (kadena China), de ander was zeer bedreven in het graveren van monogrammen op armbanden. Jacob van Striebeek was de meester aller meesters. Hij gebruikte zowel zilver- als gouddraad.

Behalve siervoorwerpen en juwelen maakte hij vorken, messen, lepels, taartvorkjes,
gespen, vingerhoedjes en de beroemde zilveren beursjes (bershi) waarin communicantjes hun rozenkrans bewaarden. Bijna alle Curaçaose oorringen van filigrain hebben een naam. Enkele van die namen hebben betrekking op een vriendschaps- of liefdesrelatie van de edelsmid. In zo'n geval krijgen de juwelen vrouwennamen: Dalia, Clarita, Otilia. Soms heeft een sieraad een herkenbare vorm, bijvoorbeeld die van een dier (vlinder, schildpad, bloem) of van symbolen die liefde of geluk suggereren: een hoefijzer, een driehoek of een hart.
De initiatiefnemers voor deze tentoonstelling in het Fortkerk Museum ter gelegenheid van het eerste koninklijke bezoek na de inhuldiging van koning Willem Alexander en koningin Máxima in 2013, willen hiermee een stukje geschiedenis vertellen van het cultureel erfgoed van Curaçao dat vroeger niet alleen een bron van inkomsten was voor edelsmeden, maar ook een bestaan verschafte aan wederverkoopsters die de filigrain-sieraden op afbetaling doorverkochten. Zo konden ook eenvoudige mensen zich hiermee tooien.

Ik spreek graag de hoop uit dat deze prachtige Kunst van Goud in het Muntenmuseum de eervolle plaats krijgt die zij verdient!

‘Contemporary Curaçao’

‘Beknopt doch grondig’

Hoewel het voor inwoners wellicht bevreemdend klinkt, Curaçao is een van de best bewaarde geheimen van het Caribisch gebied. Het valt niet binnen de halve cirkel die van Trinidad via Cuba naar de Bahama’s loopt en het is geen voormalige Engelse, Franse of Spaanse kolonie.

Tekst: **Otti Thomas**

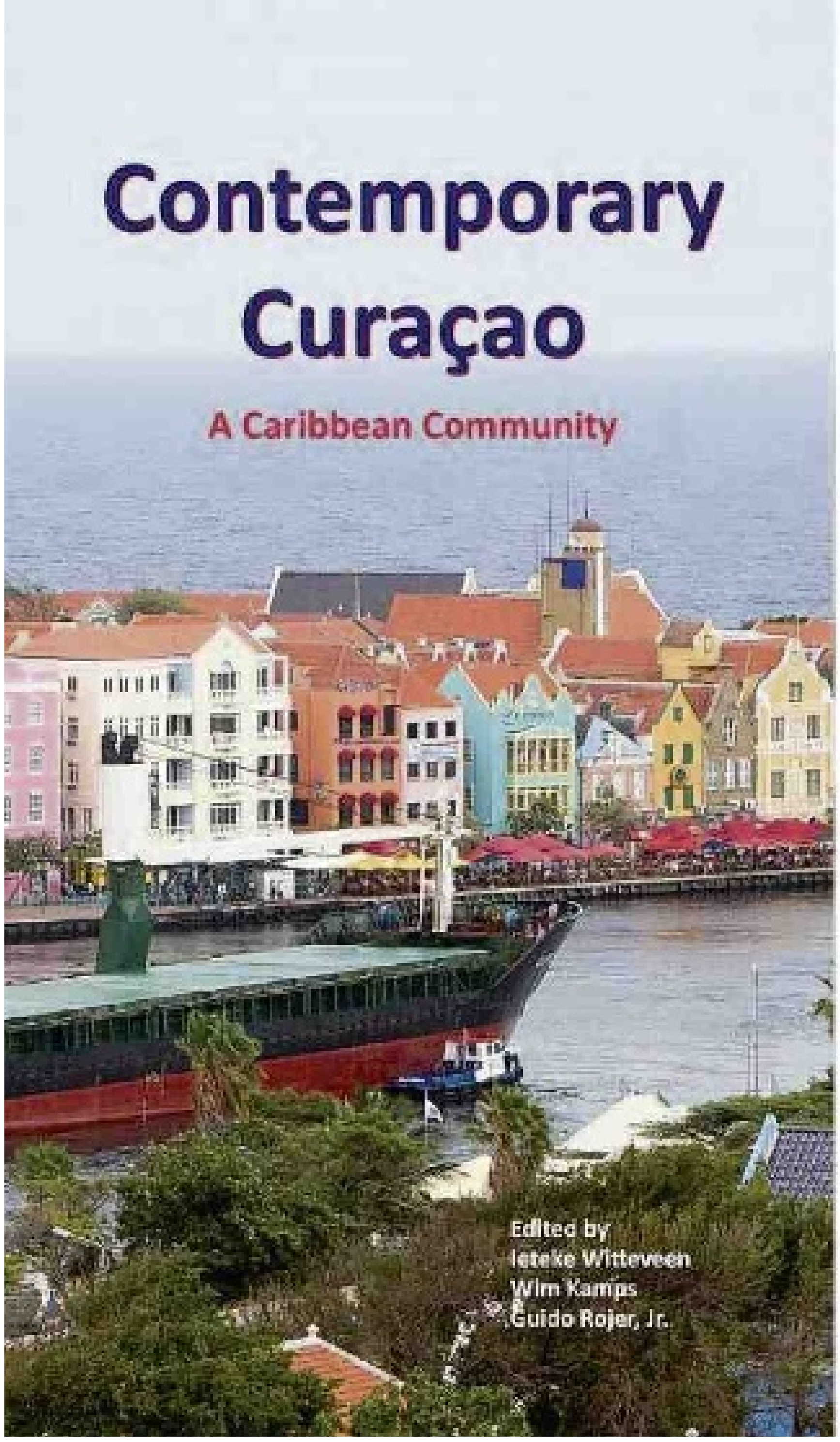

Het Engelstalige boek ‘Contemporary Curaçao’ moet Curaçao onder de aandacht brengen van een groter publiek.
‘’Een compacte maar grondige kennismaking met het eiland Curaçao’’, volgens de samenstellers Ieteke Witteveen, Wim Kamps en Guido Rojer jr. “Het eiland is relatief onbekend en daarom is het niet altijd gemakkelijk om informatie erover te vinden. Om die leegte op te vullen, nam de Fundashon di Desaroyo het initiatief voor dit boek’’, schrijft Francis de Lanoy in het voorwoord.
‘Contemporary Curaçao’ bundelt bijna dertig artikelen van deskundigen. Ieteke Witteveen, antropologe en voormalig directeur van het NAAM, neemt zelf de hoofdstukken over archeologie, musea en muziek voor haar rekening, waarbij ze ook aandacht schenkt aan het carnaval. Historica Nolda Römer-Kenepa schrijft over de geschiedenis van het eiland en de opstand onder leiding van Tula. Voormalig premier Suzy Römer geeft uitleg over de staatkundige structuur met extra aandacht voor de ontwikkelingen van de afgelopen 80 jaar. Kunsthistorica Jennifer Smit belicht de ontwikkelingen in de beeldende kunst, waarvan afbeeldingen bovendien door het hele boek zijn opgenomen naast prachtige foto’s van onder anderen Prince Victor.
“Curaçao mag dan vooral bekend zijn vanwege zijn prachtige koraalriffen, overdadige zon en aantrekkelijke baaien, maar net zo indrukwekkend is de levendige en kleurrijke mix van inwoners’’, staat in het hoofdstuk over de bevolkingssamenstelling van demograaf Menno ter Bals.
Er zijn ook minder voor de hand liggende onderwerpen, die bij de meeste beschrijvingen van Curaçao ontbreken. De lokale wetgeving wordt door jurist Frank Kunneman toegelicht, journalist Oscar van Dam schrijft over ontwikkelingen in de mediasector en Aqualectra-woordvoerder Sharo Bikker schrijft over het Curaçaose drinkwater. Opvallend zijn ook de hoofdstukken over educatie van onderwijsdeskundige Sygmund Montesant en over de Curaçaose vrouw in bijdragen van de cultureel antropologen Zaida Lake en Stella Pieters Kwiers. “Net als in andere landen is het geslacht van mensen een complex maar interessant onderwerp. Enerzijds is de Curaçaose samenleving duidelijk een vrouwelijke samenleving, zoals op de meeste Caribische eilanden. Moeders hebben de belangrijkste positie in de familie en oefenen vaak de meeste macht uit. (...) Aan de andere kant heeft Curaçao, paradoxaal genoeg, ook een machocultuur. Mannen vinden hun vrijheid belangrijk en kijken neer op vrouwen, wat blijkt uit discriminatie op de werkvloer’’, schrijft Pieters Kwiers.

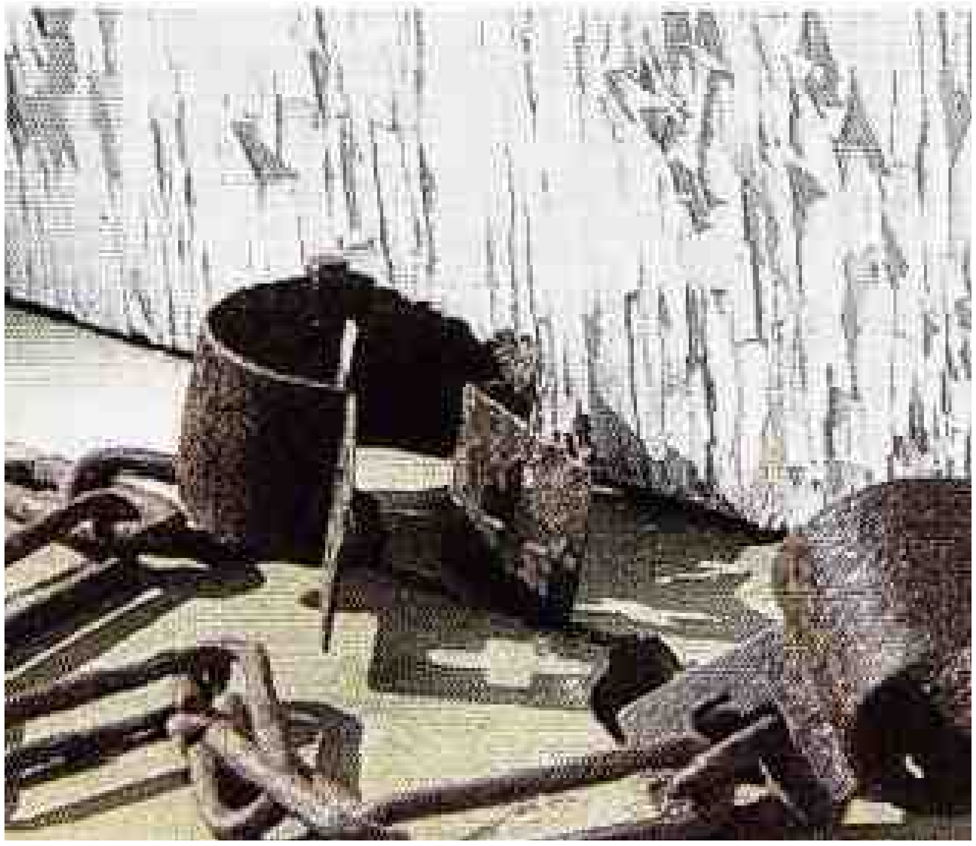

Het grote aantal onderwerpen heeft als resultaat dat er enige sprake is van overlap tussen de verhalen. Het slavernijverleden komt bijvoorbeeld aan de orde in het hoofdstuk over de algemene geschiedenis, de slavenopstand, bevolking en etniciteit en muziek en identiteit. Maar ‘Contemporary Curaçao’ is niet bedoeld om van de eerste tot de laatste bladzijde door te lezen. De lezer mag zelf kiezen in welke hoofdstukken hij of zij geïnteresseerd is, maar krijgt hoe dan ook altijd iets van de noodzakelijke context mee.
“Het boek is een uitstekend middel voor iedereen die inzicht wenst in onderwerpen uit het heden en verleden van het eiland’’, zoals de tekst op de achterflap belooft.

Ars Poëtica.

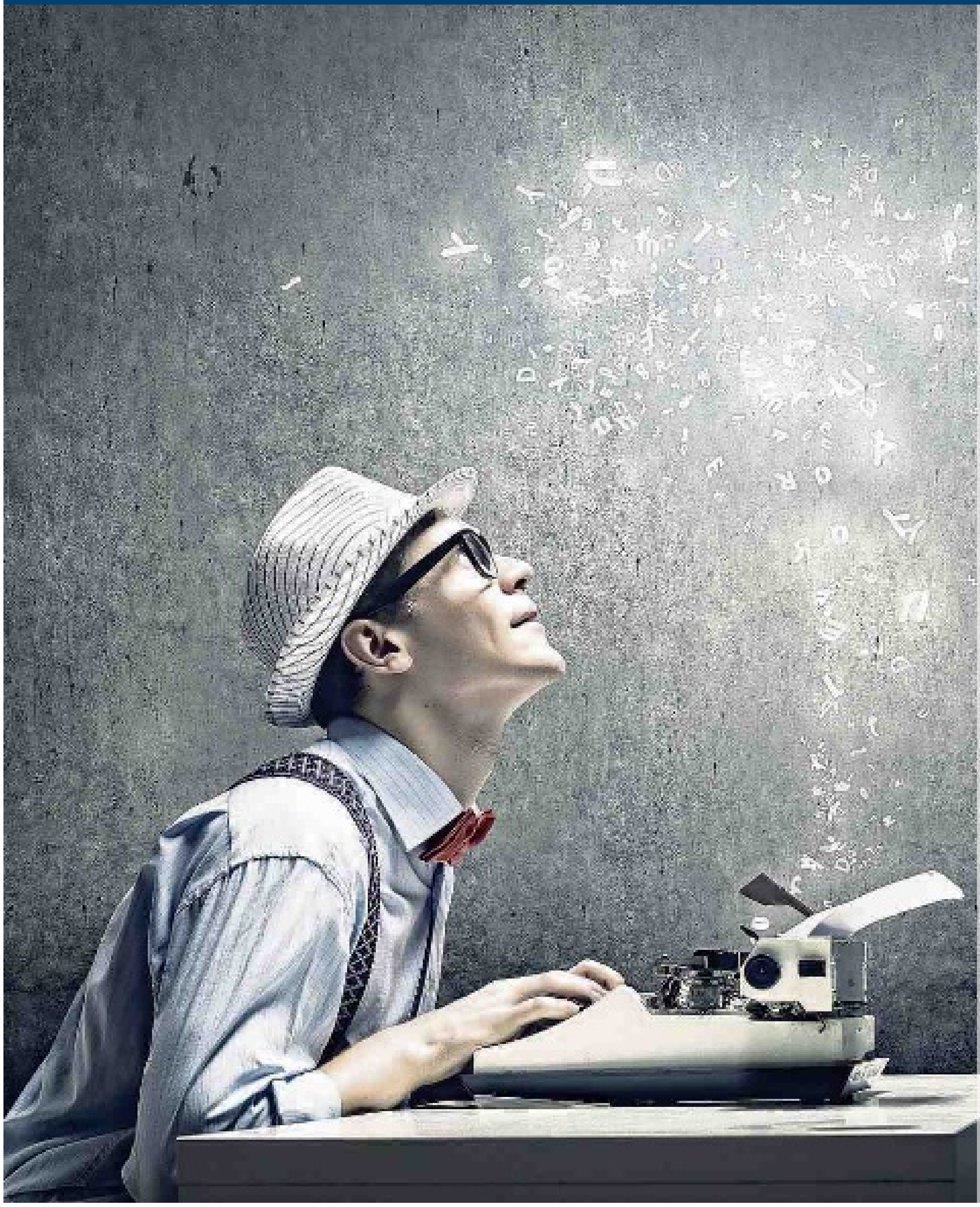

Louter droefheid

Ik voel mij somber. Ei, wat zal ik doen?
Een platte geest dronk nu een glaasje.
Maar ik ben een poëtisch baasje
en ga mijn weemoed in een versje doen.

Dat is het voordeel van mijn gave.
De burger kan zijn ei niet kwijt,
terwijl ik, rustig mijn neerslachtigheid
gelijk een paardje voor mijn kar laat draven.

Is het volbracht, dan ben ik opgelucht.
'k Heb schoonheid uit mijn pijn gewrongen.
Mijn lieve pen heeft mooi gezongen.
Ik stap in bed. Ik geeuw en zucht.

En staan mijn verzen later soms te kijk
in 'Gouden Aren' of in 'Dichterschat',
dan zegt de leraar bij deez' pennespat:
'Kijk jongens, hier had hij het moejelijk.'

Simon Carmiggelt
De Gedichten, 1974

Letra

Juan Gelman

14 Januari overleed in Mexico de Argentijnse dichter Juan Gelman op 83-jarige leeftijd. Hij genoot grote bekendheid om zijn sociaalkritische poëzie. Hij publiceerde meer dan 20 gedichtenbundels, waarvan er vele vertaald werden. In 2007 ontving hij de Cervantesprijs. De ouders van Gelman behoorden tot die typisch Oost-Europese Joodse intelligentsia die in het begin van de vorige eeuw gecharmeerd was van de egalitaire, universalistische, antinationalistische tendens van het communisme. De praktijk van de Russische revolutie bleek echter hemelsbreed te verschillen van de idealen.

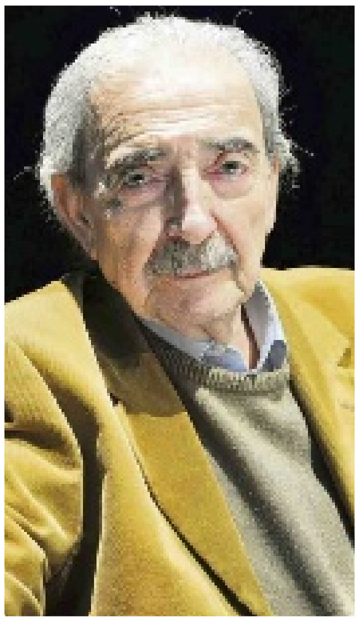
Juan Gelman

Ontnuchterd emigreerden de Gelman's naar Argentinië. Daar werd Juan in 1930 als derde kind in het gezin geboren. Al jong bleek zijn belangstelling voor literatuur. Het verhaal gaat dat hij op 8-jarige leeftijd Dostojevski las en gedichten begon te schrijven. Gelman werkte als journalist en vertaler. Toen in 1976 de junta van Videla een einde maakte aan de democratie in Argentinië werden zijn zoon en schoondochter opgepakt en geliquideerd. Juan leefde in ballingschap in Europa en later in Mexico. Vaak wees hij op de leegheid van woorden die slechts binnen een context betekenis krijgen. Men kan er mensen mee oprichten of op een dwaalspoor plaatsen. De Junta verbood het lezen van De Kleine Prins. Terecht vond hij. Want de tederheid van de Kleine Prins past niet bij de wreedheid van de Junta. Binnenkort zal de Ñapa uitvoerig aandacht aan het werk van Gelman besteden.

Desiree Reynolds uit Jamaica publiceerde haar eerste roman 'Seduce' (Peepal Tree Press 2013). Het woord gaat rond dat Seduce is overleden. Mensen komen om te rouwen. De herinneringen aan Seduce leven voort in het bewustzijn van de nabestaanden. Een vrouw is opgelucht dat Seduce haar man tenminste niet meer kan verleiden. Haar dochter hoopt dat de ziel van haar moeder wordt gered. Haar vroegere partner probeert alsnog met haar in het reine te komen. Haar kleinkinderen proberen zich iets positiefs te herinneren. Dat is wel nodig want rond Seduce was alles behoorlijk chaotisch. De chaos was het gevolg van verwarring over ras, klasse en de lastige man-vrouw verhoudingen in Jamaica.

De roman is afwisselend vulgair, poëtisch en dromerig idealistisch. Reynolds werkt als journalist voor de Jamaica Gleaner. Ze schreef filmscripten, gedichten en korte verhalen. Seduce is haar eerste roman.

De gouden verrader van Bonaire

Het was omstreeks 1882 dat een schoener, geladen met steenkool voor de eigenaar van plantage 'Jato Baco' onderweg was naar Bonaire. Het schip strandde op een van de Aves-eilanden en ging verloren. De bemanning wist Bonaire te bereiken. Na enige dagen ging de kapitein naar zijn schip terug om het skeggebeeld van zijn schip te halen. Het beeld werd in een kast van het landhuis opgeborgen en het zou daar vele jaren blijven rusten.

Hugo en Lodewijk Gerharts bij de Gouden Verrader.

Het landhuis was in de jaren na 1932 onbewoond; het werd echter nog weleens gebruikt voor feestjes en zo gebeurde het dat daar in 1935 weer een party werd gegeven en ik de bewuste kast opende en daar het skeggebeeld aantrof. Het ging vrolijk toe op het feest en ik haalde het beeld uit de kast en nam deel aan de wals die aan de gang was. Toen de muziek zag dat ik met het skeggebeeld aan het dansen was, werd de muziek alsmaar sneller en sneller en men wist van geen ophouden. Het beeld weegt ongeveer 40 kilo en men kan nagaan hoe warm het werd en hoe moe mijn armen werden van het dragen van deze schone vrouw (die wij eerst goed afgestoft hadden). Nadat het beeld, dat nog geen naam had, opgeborgen was, werd het gedurende enige jaren vergeten. En het zal in 1952 geweest zijn dat Bonaire bezocht werd door Piet Bakker, de bekende schrijver (van Ciske de Rat - red.), en Jo Spier (illustrator - red.), die Bonaire zouden "doen in one day", zoals dat heet.

Wij hadden een rijsttafel aangericht in het Hotel Zeebad. Het gesprek ging over allerlei zaken onze eilanden betreffende en zo kwam ook de Loden Verrader van Curaçao ter sprake. Het was een aardige gewoonte, vond de heer Bakker die van dat skeggebeeld te Curaçao al het een en ander had gehoord. Het beeld werd in de kluis van Maduro & Sons bewaard, maar toch telkens weer slaagden de te Curaçao verblijvende leden van de Koninklijke Marine erin dat beeld te ontvoeren en naar Nederland te brengen. Na een verblijf in Nederland kwam het weer terug met een oorlogsschip en bij terugkomst werd dan ten huize van de heer Maduro een denderend feest gevierd. In Nederland had de verloren dochter een nieuw kleed en gelaatscrème gekregen.

'Oh', zei ik, 'die Loden Verrader is niets vergeleken met onze Gouden Verrader!' Vanwaar die naam mij te binnen schoot weet ik niet; mogelijk heeft de beroemde rum er iets mee te maken gehad. 'Wat', zei Piet Bakker, 'hebben jullie een gouden verrader? Wat is dat?' En het verhaal werd aan hem verteld. 'Dat beeld moeten jullie hier halen', klonk het uit de mond van de beroemde schrijver. En zo gezegd, zo gedaan.

We gingen met z'n tweeën, Juul Heitkönig en ik, in mijn auto naar Jato Baco. Wij parkeerden de auto op een paar honderd meter van het huis en we slopen gebukt achter een cactushaag naar het landhuis. Op korte afstand van het landhuis stond een kleiner huisje van de opzichter en de honden begonnen een spektakel te maken van heb ik jou daar. Maar niemand kwam tevoorschijn. Het leek wel of het huis onbewoond was. Langzaam slopen we naar het grote huis. We maakten de deur open, haalden het beeld uit de kast en gingen met de zware tante op onze (mijn) schouders weer langs de haag naar de auto. Spoedig konden wij aan Piet Bakker onze Gouden Verrader laten zien. 'Daar moet op gedronken worden', zong men en we hebben onze schat gedoopt (niet met water). In Hotel Zeebad was reeds een bar gemaakt in de vorm van een schip en het beeld zou daarop worden bevestigd. Maar de Koninklijke Marine had andere plannen. In 1953 bracht Prins Bernhard een bezoek aan Bonaire en bij die gelegenheid waren ook een aantal oorlogsbodems op de rede van Kralendijk, o.a. het vliegtuigdekschip Hr. Ms. 'Karel Doorman'. Er was 's avonds een receptie in het huis van de Gezaghebber. De Prins was ook aanwezig. Prins Bernhard was met zijn eigen vliegtuig gekomen en hij zou een dag later naar Curaçao terugvliegen.

Ongetwijfeld heb ik aan die of gene het verhaal van de Gouden Verrader verteld. Het zal ongeveer half tien zijn geweest dat ik bericht kreeg dat het beeld uit Zeebad verdwenen was. Onmiddellijk werd een speurtocht ondernomen. De kazerne werd geheel onderzocht, ook de politiewacht in Fort Oranje, elk gebouw werd uitgekamd. Ik ging zelfs aan boord van de 'Karel Doorman', doch de wacht van het schip bezwoer dat geen houten dame aan boord was gebracht.

Onze schone liefde was ontvoerd. Een paar officier-vliegers van de 'Karel Doorman' waren naar Zeebad gegaan en hadden een luik weten te forceren. Men nam het beeld mee en bracht het naar de allerbeste schuilplaats die men maar kon bedenken, doch het was tevens een belediging voor onze troel, t.w. het toilet van de machine van de Prins der Nederlanden, die op deze wijze, zonder het te weten, meehielp aan de ontvoering. Te Curaçao werd de 'Gouden Verrader' met een helicopter naar de 'Karel Doorman' gebracht. Telegrafisch werd de commandant van de 'Karel Doorman' beschuldigd van ontvoering van een minderjarige en tevens werd geëist dat men de schone vrouw terug zou brengen, doch niet alvorens een nieuw costuum zou zijn gekocht.

> 'Daar moet op gedronken worden', zong men en we hebben onze schat gedoopt'

In mei 1954 kreeg ik een telegram van de Commandant van de 'Karel Doorman'; het schip zou Bonaire aandoen en onze lieveling terugbrengen. En dat zou gebeuren met een helicopter. Men zou het skeggebeeld in de Savannah vóór het hotel neerzetten. Het hotel was nog niet in bedrijf en hierdoor was het mogelijk een stel jongens te engageren die van donderbussen werden voorzien met de opdracht om, zodra de rovers met het beeld op het terrein waren, hen met dat vuurwerk te bestoken.

Zeebad had wel reeds een telefoonverbinding. Bij die telefoon was een blok hout en daarop zat ik, gewapend met een verrekijker, de 'Karel Doorman' te bespieden. Men kon zien dat er aan boord iets met de helicopter te doen was, doch de afstand was te groot om het fijne van de zaak te zien. Op een gegeven ogenblik zag ik een motorboot naar de pier varen en kort daarna ging de telefoon. De commandant van de vliegeniers belde op, vertelde dat de helicopter kapot was en vroeg waar het beeld gebracht moest worden. Ik antwoordde: 'Op de zelfde plaats waar jullie het gehaald hebben.'

'En', vroeg ik: 'Met hoeveel man komen jullie het beeld brengen?' Het antwoord was: 'Een man of twaalf, een soort erewacht tot bescherming van onze prinses.' Ik belde het kantoor op en zei dat iemand naar de pier moest gaan, goed moest tellen hoeveel man aan de wal kwam en te zorgen dat voor iedereen een koud flesje bier naar Zeebad zou worden gebracht.

Zeebad. intocht soldaten met de Gouden Verrader.

Lodewijk Daniël Gerharts

Lodewijk Daniël Gerharts, geboren in Nederland in 1901, kwam in 1926 naar Curaçao en vestigde zich in 1931 op Bonaire. 'Mijnheer LD' was 50 jaar lang een pionier op velerlei gebied, een succesvol ondernemer en een man met visie: hij haalde de KLM naar Bonaire en bouwde het eerste toeristenhotel van het eiland. Het is dit jaar, op 31 oktober, 30 jaar geleden dat hij overleed (1983). In de jaren daarvoor had hij zijn memoires op papier gezet. Deze werden nooit eerder gepubliceerd. Hierbij volgt daaruit een hoofdstuk, samengesteld door Evert Bongers. Publicatie met toestemming van Hugo Gerharts.

Een order is een order en dus ging iemand naar de pier, telde en kwam tot een totaal van 135. Ten eerste de erewacht met de dragers. Daarvoor liepen zes mannen van de luchtmacht en daarachter nog eens zes man. Toen kwam het volledige muziekkorps van de 'Karel Doorman' en daarachter een detachement mariniers en een detachement matrozen.

Toen dit leger op Zeebad aankwam, durfden mijn knapen, overdonderd door de overmacht, geen enkele donderbus af te steken en slopen in de richting van de pier. Het was een dure ontvangst. Want waar haal je 's morgens 135 koude potjes bier vandaan? Elke kroeg in Kralendijk werd uitgekleed. Maar er kwámen 135 flessen. Een ontvangst, de Gouden Verrader waardig. Er waren verscheidene kroeghouders die hoopten dat onze dushi nog dikwijls geschaakt mocht worden en later weer teruggebracht.

Men had een mooi nieuw kleed voor haar gekocht en ze was zowaar keurig in de lipstick en de rouge gezet! Haar kleed was blauw geworden met gouden randen. Mooi bruin haar had ze gekregen en zo goed gekapt dat vele Amerikanen zich met haar lieten fotograferen.

Het beeld werd een paar jaar met rust gelaten. In 1958 kwam weer een oorlogsschip in de buurt van Bonaire en spoedig deden de geruchten de ronde dat men zou trachten de Gouden Verrader weer te ontvoeren. Men had nl. twee als toerist vermomde vliegeniers naar Bonaire gebracht die zeer veel belangstelling voor het beeld bleken te hebben. Maar deze maal zou het niet zo gemakkelijk gaan. Wij hadden een tweetal bouten van 1/4 inch dik door het broze lichaam van onze schone gejaagd en de koppen van de bouten waren in het hout verzonken, waarna de openingen opgevuld waren met vloeibaar hout. Aan de binnenzijde van de bar werden de moeren op de schroefdraad van de bouten verklonken. Het was onmogelijk de moeren van de bouten af te draaien. Het zal ongeveer half twaalf 's morgens zijn geweest, dat ik een noodkreet uit Zeebad kreeg: meneer, er zijn soldaten uit een vliegmachine op Zeebad geland en die willen het beeld meenemen. Wat moeten we doen? Moeten we de politie roepen? Ik gaf ten antwoord dat ik zou komen kijken. En dat men de 'soldaten' in zwembroek gestoken maar hun gang moest laten gaan.

Toen ik in Zeebad aankwam waren er twee mannen in en voor de bar bezig het beeld los te maken, maar hoe ze ook zwoegden en hevig transpireerden, succes hadden ze niet. Ik heb de heren eerst wat koud bier gegeven om wat bij te komen en toen gingen ze weer met frisse moed verder. Al die tijd hing de helicopter boven het strand van Zeebad. Water en zand, in beweging gebracht door de wieken, vloog aan alle kanten over het terrein doch ook het gebouw binnen. De gasten moesten hun lunch in de steek laten en dat had men er eigenlijk wel voor over, want het was een wonderlijk schouwspel. Nadat ze zo'n anderhalf uur hadden geploeterd heb ik een ijzerzaag gehaald waarna zij er in slaagden het beeld los te krijgen. Men ging naar buiten, de helicopter kwam nog wat lager en spoedig hing een van de manschappen met de Gouden Verrader in zijn armen geklemd in de lucht en verdween in de helicopter.

Toen minister Korthals op Bonaire kwam, hoorde hij van het beeld dat nog ergens in Nederland was en hij gaf opdracht voor de terugzending te zorgen.

Natuurlijk had men het zo niet moeten doen. Men had moeten wachten tot een van de schepen van de Kon. Marine weer naar hier zou komen en dan had men het beeld kunnen terugbrengen bij het eerste bezoek aan Bonaire.

Ik ben benieuwd wanneer de volgende ontvoering zal plaats vinden. Of men dezelfde fut nog heeft als de 'jongens' in 1953 hadden, dienen we af te wachten!

De Gouden Verrader teruggebracht door militairen.

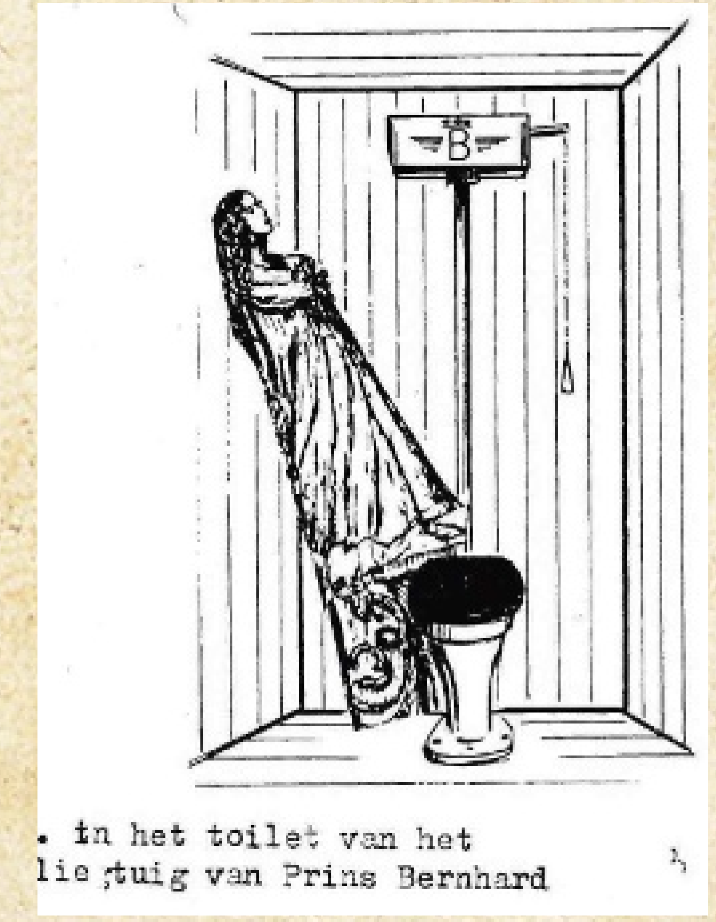

De ontvoerde Gouden Verrader in het toilet.

Zeebad bar met de Gouden Verrader.

De gouden verrader van Bonaire

Het was omstreeks 1882 dat een schoener, geladen met steenkool voor de eigenaar van plantage 'Jato Baco' onderweg was naar Bonaire. Het schip strandde op een van de Aves-eilanden en ging verloren. De bemanning wist Bonaire te bereiken. Na enige dagen ging de kapitein naar zijn schip terug om het skeggebeeld van zijn schip te halen. Het beeld werd in een kast van het landhuis opgeborgen en het zou daar vele jaren blijven rusten.

Hugo en Lodewijk Gerharts bij de Gouden Verrader.

Het landhuis was in de jaren na 1932 onbewoond; het werd echter nog weleens gebruikt voor feestjes en zo gebeurde het dat daar in 1935 weer een party werd gegeven en ik de bewuste kast opende en daar het skeggebeeld aantrof. Het ging vrolijk toe op het feest en ik haalde het beeld uit de kast en nam deel aan de wals die aan de gang was. Toen de muziek zag dat ik met het skeggebeeld aan het dansen was, werd de muziek alsmaar sneller en sneller en men wist van geen ophouden. Het beeld weegt ongeveer 40 kilo en men kan nagaan hoe warm het werd en hoe moe mijn armen werden van het dragen van deze schone vrouw (die wij eerst goed afgestoft hadden). Nadat het beeld, dat nog geen naam had, opgeborgen was, werd het gedurende enige jaren vergeten. En het zal in 1952 geweest zijn dat Bonaire bezocht werd door Piet Bakker, de bekende schrijver (van Ciske de Rat - red.), en Jo Spier (illustrator - red.), die Bonaire zouden "doen in one day", zoals dat heet.
Wij hadden een rijsttafel aangericht in het Hotel Zeebad. Het gesprek ging over allerlei zaken onze eilanden betreffende en zo kwam ook de Loden Verrader van Curaçao ter sprake. Het was een aardige gewoonte, vond de heer Bakker die van dat skeggebeeld te Curaçao al het een en ander had gehoord. Het beeld werd in de kluis van Maduro & Sons bewaard, maar toch telkens weer slaagden de te Curaçao verblijvende leden van de Koninklijke Marine erin dat beeld te ontvoeren en naar Nederland te brengen. Na een verblijf in Nederland kwam het weer terug met een oorlogsschip en bij terugkomst werd dan ten huize van de heer Maduro een denderend feest gevierd. In Nederland had de verloren dochter een nieuw kleed en gelaatscrème gekregen.
'Oh', zei ik, 'die Loden Verrader is niets vergeleken met onze Gouden Verrader!' Vanwaar die naam mij te binnen schoot weet ik niet; mogelijk heeft de beroemde rum er iets mee te maken gehad. 'Wat', zei Piet Bakker, 'hebben jullie een gouden verrader? Wat is dat?' En het verhaal werd aan hem verteld. 'Dat beeld moeten jullie hier halen', klonk het uit de mond van de beroemde schrijver. En zo gezegd, zo gedaan.
We gingen met z'n tweeën, Juul Heitkönig en ik, in mijn auto naar Jato Baco. Wij parkeerden de auto op een paar honderd meter van het huis en we slopen gebukt achter een cactushaag naar het landhuis. Op korte afstand van het landhuis stond een kleiner huisje van de opzichter en de honden begonnen een spektakel te maken van heb ik jou daar. Maar niemand kwam tevoorschijn. Het leek wel of het huis onbewoond was. Langzaam slopen we naar het grote huis. We maakten de deur open, haalden het beeld uit de kast en gingen met de zware tante op onze (mijn) schouders weer langs de haag naar de auto. Spoedig konden wij aan Piet Bakker onze Gouden Verrader laten zien. 'Daar moet op gedronken worden', zong men en we hebben onze schat gedoopt (niet met water). In Hotel Zeebad was reeds een bar gemaakt in de vorm van een schip en het beeld zou daarop worden bevestigd. Maar de Koninklijke Marine had andere plannen.
In 1953 bracht Prins Bernhard een bezoek aan Bonaire en bij die gelegenheid waren ook een aantal oorlogsbodems op de rede van Kralendijk, o.a. het vliegtuigdekschip Hr. Ms. 'Karel Doorman'. Er was 's avonds een receptie in het huis van de Gezaghebber. De Prins was ook aanwezig. Prins Bernhard was met zijn eigen vliegtuig gekomen en hij zou een dag later naar Curaçao terugvliegen.
Ongetwijfeld heb ik aan die of gene het verhaal van de Gouden Verrader verteld. Het zal ongeveer half tien zijn geweest dat ik bericht kreeg dat het beeld uit Zeebad verdwenen was. Onmiddellijk werd een speurtocht ondernomen. De kazerne werd geheel onderzocht, ook de politiewacht in Fort Oranje, elk gebouw werd uitgekamd. Ik ging zelfs aan boord van de 'Karel Doorman', doch de wacht van het schip bezwoer dat geen houten dame aan boord was gebracht.
Onze schone liefde was ontvoerd. Een paar officier-vliegers van de 'Karel Doorman' waren naar Zeebad gegaan en hadden een luik weten te forceren. Men nam het beeld mee en bracht het naar de allerbeste schuilplaats die men maar kon bedenken, doch het was tevens een belediging voor onze troel, t.w. het toilet van de machine van de Prins der Nederlanden, die op deze wijze, zonder het te weten, meehielp aan de ontvoering. Te Curaçao werd de 'Gouden Verrader' met een helicopter naar de 'Karel Doorman' gebracht.
Telegrafisch werd de commandant van de 'Karel Doorman' beschuldigd van ontvoering van een minderjarige en tevens werd geëist dat men de schone vrouw terug zou brengen, doch niet alvorens een nieuw costuum zou zijn gekocht.
In mei 1954 kreeg ik een telegram van de Commandant van de 'Karel Doorman'; het schip zou Bonaire aandoen en onze lieveling terugbrengen. En dat zou gebeuren met een helicopter. Men zou het skeggebeeld in de Savannah vóór het hotel neerzetten. Het hotel was nog niet in bedrijf en hierdoor was het mogelijk een stel jongens te engageren die van donderbussen werden voorzien met de opdracht om, zodra de rovers met het beeld op het terrein waren, hen met dat vuurwerk te bestoken.
Zeebad had wel reeds een telefoonverbinding. Bij die telefoon was een blok hout en daarop zat ik, gewapend met een verrekijker, de 'Karel Doorman' te bespieden. Men kon zien dat er aan boord iets met de helicopter te doen was, doch de afstand was te groot om het fijne van de zaak te zien. Op een gegeven ogenblik zag ik een motorboot naar de pier varen en kort daarna ging de telefoon. De commandant van de vliegeniers belde op, vertelde dat de helicopter kapot was en vroeg waar het beeld gebracht moest worden. Ik antwoordde: 'Op de zelfde plaats waar jullie het gehaald hebben.'
'En', vroeg ik: 'Met hoeveel man komen jullie het beeld brengen?' Het antwoord was: 'Een man of twaalf, een soort erewacht tot bescherming van onze prinses.' Ik belde het kantoor op en zei dat iemand naar de pier moest gaan, goed moest tellen hoeveel man aan de wal kwam en te zorgen dat voor iedereen een koud flesje bier naar Zeebad zou worden gebracht.
Een order is een order en dus ging iemand naar de pier, telde en kwam tot een totaal van 135. Ten eerste de erewacht met de dragers. Daarvoor liepen zes mannen van de luchtmacht en daarachter nog eens zes man. Toen kwam het volledige muziekkorps van de 'Karel Doorman' en daarachter een detachement mariniers en een detachement matrozen.
Toen dit leger op Zeebad aankwam, durfden mijn knapen, overdonderd door de overmacht, geen enkele donderbus af te steken en slopen in de richting van de pier. Het was een dure ontvangst. Want waar haal je 's morgens 135 koude potjes bier vandaan? Elke kroeg in Kralendijk werd uitgekleed. Maar er kwámen 135 flessen. Een ontvangst, de Gouden Verrader waardig. Er waren verscheidene kroeghouders die hoopten dat onze dushi nog dikwijls geschaakt mocht worden en later weer teruggebracht.
Men had een mooi nieuw kleed voor haar gekocht en ze was zowaar keurig in de lipstick en de rouge gezet! Haar kleed was blauw geworden met gouden randen. Mooi bruin haar had ze gekregen en zo goed gekapt dat vele Amerikanen zich met haar lieten fotograferen.
Het beeld werd een paar jaar met rust gelaten. In 1958 kwam weer een oorlogsschip in de buurt van Bonaire en spoedig deden de geruchten de ronde dat men zou trachten de Gouden Verrader weer te ontvoeren. Men had nl. twee als toerist vermomde vliegeniers naar Bonaire gebracht die zeer veel belangstelling voor het beeld bleken te hebben. Maar deze maal zou het niet zo gemakkelijk gaan. Wij hadden een tweetal bouten van 1/4 inch dik door het broze lichaam van onze schone gejaagd en de koppen van de bouten waren in het hout verzonken, waarna de openingen opgevuld waren met vloeibaar hout. Aan de binnenzijde van de bar werden de moeren op de schroefdraad van de bouten verklonken. Het was onmogelijk de moeren van de bouten af te draaien. Het zal ongeveer half twaalf 's morgens zijn geweest, dat ik een noodkreet uit Zeebad kreeg: meneer, er zijn soldaten uit een vliegmachine op Zeebad geland en die willen het beeld meenemen. Wat moeten we doen? Moeten we de politie roepen? Ik gaf ten antwoord dat ik zou komen kijken. En dat men de 'soldaten' in zwembroek gestoken maar hun gang moest laten gaan.
Toen ik in Zeebad aankwam waren er twee mannen in en voor de bar bezig het beeld los te maken, maar hoe ze ook zwoegden en hevig transpireerden, succes hadden ze niet. Ik heb de heren eerst wat koud bier gegeven om wat bij te komen en toen gingen ze weer met frisse moed verder. Al die tijd hing de helicopter boven het strand van Zeebad. Water en zand, in beweging gebracht door de wieken, vloog aan alle kanten over het terrein doch ook het gebouw binnen. De gasten moesten hun lunch in de steek laten en dat had men er eigenlijk wel voor over, want het was een wonderlijk schouwspel. Nadat ze zo'n anderhalf uur hadden geploeterd heb ik een ijzerzaag gehaald waarna zij er in slaagden het beeld los te krijgen. Men ging naar buiten, de helicopter kwam nog wat lager en spoedig hing een van de manschappen met de Gouden Verrader in zijn armen geklemd in de lucht en verdween in de helicopter.
Toen minister Korthals op Bonaire kwam, hoorde hij van het beeld dat nog ergens in Nederland was en hij gaf opdracht voor de terugzending te zorgen.

Natuurlijk had men het zo niet moeten doen. Men had moeten wachten tot een van de schepen van de Kon. Marine weer naar hier zou komen en dan had men het beeld kunnen terugbrengen bij het eerste bezoek aan Bonaire.

Ik ben benieuwd wanneer de volgende ontvoering zal plaats vinden. Of men dezelfde fut nog heeft als de 'jongens' in 1953 hadden, dienen we af te wachten!

'Daar moet op gedronken worden', zong men en we hebben onze schat gedoopt'

Zeebad. intocht soldaten met de Gouden Verrader.

Lodewijk Daniël Gerharts

Lodewijk Daniël Gerharts, geboren in Nederland in 1901, kwam in 1926 naar Curaçao en vestigde zich in 1931 op Bonaire. 'Mijnheer LD' was 50 jaar lang een pionier op velerlei gebied, een succesvol ondernemer en een man met visie: hij haalde de KLM naar Bonaire en bouwde het eerste toeristenhotel van het eiland. Het is dit jaar, op 31 oktober, 30 jaar geleden dat hij overleed (1983). In de jaren daarvoor had hij zijn memoires op papier gezet. Deze werden nooit eerder gepubliceerd. Hierbij volgt daaruit een hoofdstuk, samengesteld door Evert Bongers. Publicatie met toestemming van Hugo Gerharts.

De Gouden Verrader teruggebracht door militairen.

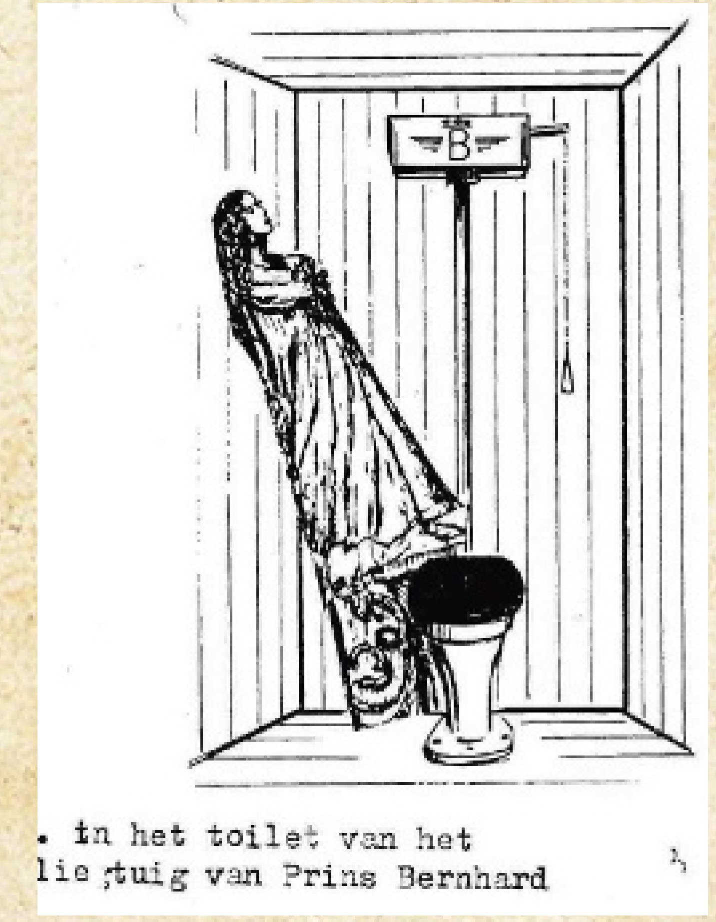

De ontvoerde Gouden Verrader in het toilet.

Zeebad bar met de Gouden Verrader.

Puzzels.

PRIJSPUZZEL

Horizontaal:
2. Afgelopen uit!; 6. kletskous; 12. metaalgravure; 15. korte roeispaan; 17. muze van het minnedicht; 18. uitroep van afkeer; 20. kopstuk; 21. slaghout; 22. open wandelgang in een tuin; 25. filmdecor; 26. rondedans; 27. organisatie voor Afrikaanse eenheid; 30. schoof; 31. Turks gerecht; 34. deel van Oekraïne; 37. komisch; 39. hersenfilm; 40. domme fout; 44. mosselnet; 45. financieringsvorm; 47. vis; 48. dopheide; 50. Atlantisch bondgenootschap; 52. Arabische havenstad; 53. vermenging van verwante personen; 54. blijdschap.

Verticaal:
1. Snavel; 2. muziekgenre; 3. zangstem; 4. beroep; 5. tegenover; 7. persbureau; 8. herrie; 9. ik (Lat.); 10. speer; 11. kroot; 13. Aziatisch land; 14. palmmeel; 16. hebzuchtig verlangen; 18. broeder; 19. symbool holmium; 23. propvol; 24. langlauftraject; 26. mannelijk dier; 28. water (Fr.); 29. ranonkelachtige plant; 30. reus; 32. Noorman; 33. sluitspeld; 35. soort hert; 36. vogelziekte; 38. sportkoepel; 40. onnozel; 41. Bijbelse stad; 42. gewicht; 43. toespraak; 46. Zijne Doorluchtige Hoogheid (Fr.); 49. mannelijk dier; 51. oosterlengte; 52. slee.

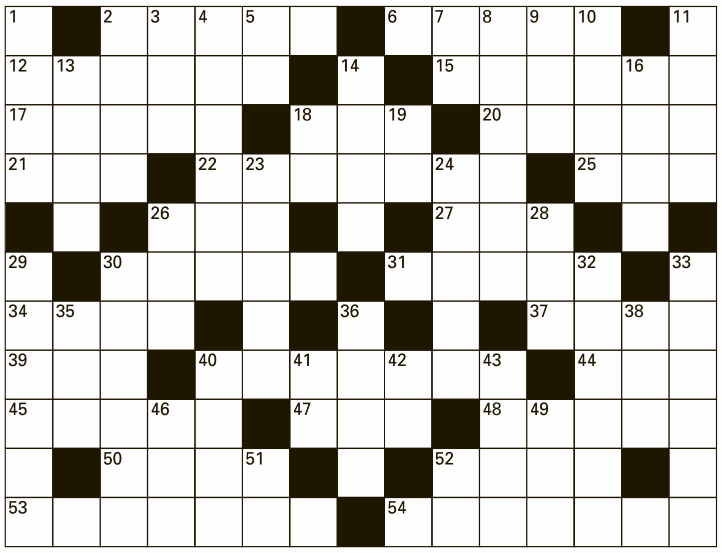

Uit de inzendingen van de Amigoe-puzzel van vorige week is als winnaar van de weekprijs van 25 gulden getrokken:

E. Tjen-A-Kwoei
Stadionweg 19-A
Aruba

Sonia Santine
Snipweg 37
Curaçao

De winnaar kan zijn/haar prijs na identificatie ophalen op het kantoor van de Amigoe. Curacao: Kaya Fraterna di Skèrpènè z/n tot drie uur n.m. Aruba: Patiastraat 13, tijdens kantooruren. Bonaire: Shon Ma Carolina, Kaya Nikiboko Noord 18.

Oplossingen moeten zowel op Curaçao als Aruba zijn ingediend op woensdag voor 12:00 uur. Gelieve duidelijk op de enveloppe te vermelden: Amigoe-puzzel.
Vanuit Bonaire kan de oplossing gefaxt worden naar Curaçao: (00599-9) 767-4744.

KRAAK DE CODE

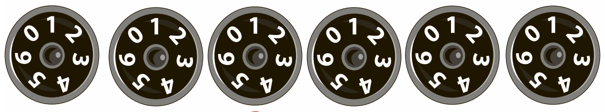

A B C D E F

Zoek de zescijferige code met behulp van onderstaande aanwijzingen. De cijfers kunnen variëren van 0 t/m 6. Er komt dus nooit een 7, 8 of 9 in de code voor. Schrap op de buttons A-F de cijfers die afvallen tot de juiste oplossing overblijft.

D + B = 7	F + B = 7	C + E = 7
E x A = 12	F + C = 5	A + D = 6

SUDOKU

Schrijf alle cijfers 1 t/m 9 in alle verticale kolommen, alle horizontale rijen én in alle vierkantjes van 3 x 3 vakjes.

LIGHT

7		6	3		5			
					7			6
	9		8	6		2		
			2	8	1			4
	1						5	
		8	4			1		
3			5	1		9	4	
			7				8	
	6	2			8		3	5

HEAVY

					7		8	
						4		
			9	5	4	3	7	
		2	5	8				
							3	
				1	6			
		6			3			9
	5	8						6
	9			7				

CRYPTOGRAM

Horizontaal:
1. Snoepgoed van een varken (4);
4. Drank voor niets moet toch betaald worden (5);
7. Showman (7);
8. In dit dier logeert men liever niet (3);
9. Jullie gewicht is het niet (3);
10. Is het aanzien weg met deze betrekking? (7);
12. Zonder goed wordt het ook niet vuil (7).

Verticaal:
2. Houding van een opstel zonder verlichting (4);
3. Sullige vrijer (6);
4. Gedicht achter vader voor bloemen (8);
5. Strook om een vrucht weer te geven (4);
6. Jicht om gaar van te worden (6);
9. Bij nacht is er geen eb of vloed meer (4);
11. Ik zie niets achter een landbouwwerktuig (3).

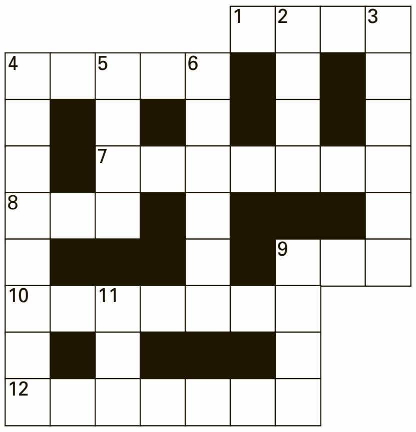

© Puzzelland/140125

WOORDZOEKER

In deze mengelmoes van letters zijn al de onderstaande woorden verstopt. Streep alle woorden door. De resterende letters vormen dan regel voor regel van links naar rechts gelezen de oplossing van deze puzzel.

Advent, Andersom, Arduin, Badjas, Blouse, Cavia, Cilindervoet, Dertig, Dwalen, Ethanol, Jaarboek, Lieftallig, Nadir, Omelet, Onmisbaar, Opeendrijven, Schoolexamina, Schubdier, Spinet, Sportvrouw, Staaf, Stoffeerder, Teelt, Topverkoper, Veedief, Voortand, Wrang, Zeepier, Zelfde

L	R	E	P	O	K	R	E	V	P	O	T	G
R	O	R	N	K	N	E	L	A	W	D	T	N
E	T	N	E	A	E	E	D	F	L	E	Z	A
D	G	E	A	I	D	O	G	C	O	A	N	R
R	I	T	L	H	P	I	B	V	A	I	F	W
E	L	N	K	E	T	E	R	R	M	V	U	D
E	L	E	E	R	M	E	E	A	A	O	I	N
F	A	V	E	V	D	O	X	Z	R	A	V	A
F	T	D	O	N	IJ	E	S	V	A	E	J	T
O	F	A	I	T	L	R	T	R	E	N	B	R
T	E	L	E	O	E	R	D	D	E	A	T	O
S	I	E	O	S	O	U	I	N	D	D	E	O
C	L	H	U	P	I	E	D	J	E	I	N	V
T	C	O	S	N	F	A	A	T	S	E	I	A
S	L	O	N	M	I	S	B	A	A	R	P	G
B	E	N	R	E	I	D	B	U	H	C	S	O

ZWEEDSE PUZZEL

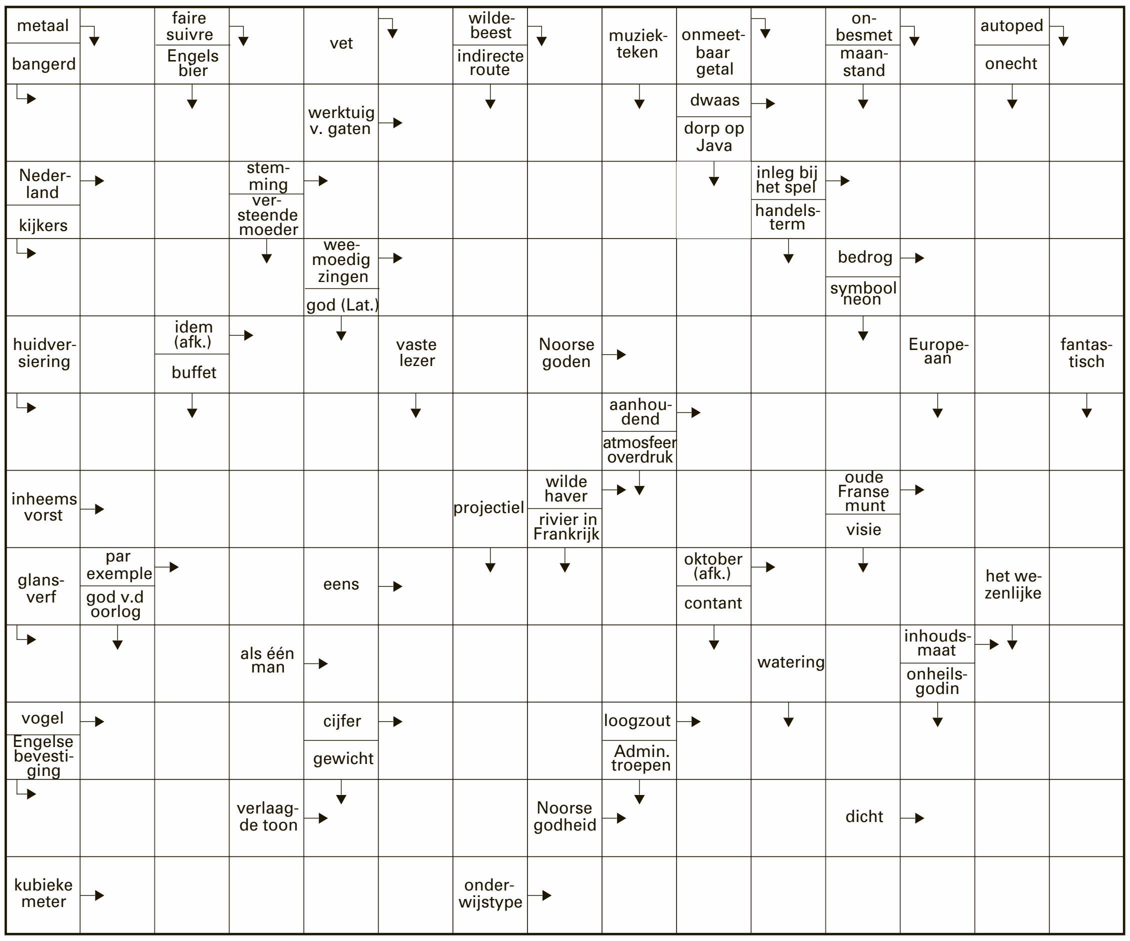

OPLOSSINGEN VORIGE KEER

Light

2	8	3	5	1	4	6	9	7
9	4	1	6	7	3	2	8	5
5	6	7	2	9	8	3	4	1
1	7	5	4	2	6	8	3	9
6	9	8	7	3	1	4	5	2
3	2	4	9	8	5	1	7	6
4	3	9	1	5	2	7	6	8
7	1	6	8	4	9	5	2	3
8	5	2	3	6	7	9	1	4

Heavy

8	6	1	3	2	7	9	4	5
7	4	2	6	5	9	8	3	1
9	5	3	4	8	1	6	2	7
2	8	9	7	1	6	4	5	3
1	3	4	5	9	2	7	8	6
6	7	5	8	3	4	1	9	2
5	9	7	2	6	8	3	1	4
3	1	6	9	4	5	2	7	8
4	2	8	1	7	3	5	6	9

Kraak de Code
6 2 3 0 5 5

Cryptogram:
Horizontaal: 1. Snik; 4. keten; 7. astrant; 8. pap; 9. som; 10. uiterst; 12. ragebol. Verticaal: 2. Nova; 3. kortom; 4. kampvuur; 5. trap; 6. natuur; 9. stel; 11. tig.
Woordzoeker:
Koningsmaal

Zweedse puzzel

■	G	■	G	■	G	■	O	■	■	I	■	K	■	W
O	L	I	M	■	A	K	S	T	■	C	O	L	L	I
■	O	S	■	F	L	O	E	R	S	■	B	A	A	T
O	O	R	D	■	A	P	L	O	M	B	■	D	W	Z
■	I	■	I	T	■	I	■	M	O	O	T	■	I	■
B	E	B	O	S	S	E	N	■	U	R	G	E	N	T
■	N	A	D	A	T	■	■	E	T	S	■	N	E	E
■	■	G	E	■	E	K	E	N	■	T	O	T	■	L
A	H	A	■	O	N	W	E	E	R	■	E	■	E	R
■	E	T	C	■	N	Ÿ	D	■	E	U	R	O	P	A
R	E	E	■	G	I	T	■	I	N	N	■	O	P	A
■	P	L	O	T	S	■	L	E	G	I	T	I	E	M

Prijspuzzel

F	■	P	R	O	O	I	■	B	A	D	E	N	■	W
I	D	I	O	O	T	■	R	■	S	A	T	I	R	E
L	A	S	E	R	■	L	A	B	■	A	C	C	E	S
E	M	A	■	V	A	M	P	I	E	R	■	E	E	T
■	E	■	Z	Ÿ	L	■	E	■	S	O	F	■	P	■
Z	■	B	U	G	E	L	■	O	P	P	E	R	■	A
E	P	O	S	■	E	■	I	■	E	■	S	E	L	A
E	E	L	■	A	R	M	B	A	N	D	■	G	E	N
G	R	I	L	L	■	M	I	V	■	E	A	G	L	E
O	■	D	I	O	R	■	S	■	A	U	R	A	■	E
D	I	E	G	E	N	E	■	C	O	N	C	E	R	N

IJskoude boodschap

Het mag nog, geloof ik. U een goed nieuwjaar wensen met alles erop en eraan. Ik sloot mijn laatste column af met het feit dat ik het jaar Turbo zou beginnen. Maar het is Frozen geworden. Om uw geheugen even op te frissen: met de feestdagen was ik in Nederland en de gewoonte vereist een bezoek aan een animatiefilm met mijn twee kleinjongens.
Het was weer wonderbaarlijk en de Frozen-beelden maken dat je het ijskoud krijgt. Dat is toch knap van die filmmakers. Het zag er allemaal zo koud uit dat ik nog eens diep in de jas kroop. De dagen waren meer dan leuk, maar zoals altijd gaan die dagen te snel en werd het weer tijd de warmte in te gaan. Bij terugkomst op het eiland wachtte mij een drukke periode en het werd hollen, vliegen, dit regelen en dat regelen.
Totdat je iets tegenkomt waarvan je hart bevriest. Ik zie haar in de verte al op het asfalt staan en iedereen sjeest voorbij. Haast, haast. Ook ik. Dichterbij gekomen zie ik de erbarmelijke staat waarin dit hondje zich bevindt. Ik gooi mijn stuur om en belandt met een rotvaart in de berm. De ogen van het beestje zitten bijna dicht van de schurft, haar huid bloedt door dezelfde aandoening. Ze staart nog steeds naar beneden, durft zich niet te verroeren vanwege de pijn in haar huid. Broodmager is ze en dat is een understatement.
Ik krijg het koud om mijn hart, duik in de achterbak van de auto en pak voer dat ik voor een situatie als deze, voorhanden heb. Tergend langzaam laat ze zich het gras inlokken, terwijl het verkeer langshaast. Ze heeft zo'n honger. Ondertussen bel ik Carf en zijn de hulptroepen onderweg. Er stopt nog een auto. Een dame stapt uit en bekijkt vol medelijden het tafereeltje. "Kan je haar oppakken?", vraagt ze. Ik antwoord ontkennend: "Als ik haar aanraak krijgt ze bijtneigingen. Ik denk van de pijn..." "Waarom laat je haar niet inslapen? Dat beest zit onder de schurft en je kan het voor maar zestien gulden laten inslapen. Die schurft is toch niet te genezen." Ik kijk het mens verbijsterd aan. "Hoezo, schurft niet te genezen?"
De verbazing en boosheid zijn in mijn stem terug te vinden. "Nou, er zijn verschillende dierenartsen hoor, die beweren dat schurft niet te genezen is." Het welzijn van het dier dat aan mijn voeten staat krijgt voorrang en ik besluit de dame keurig uit te leggen dat schurft wel degelijk te genezen is, in plaats van haar een enorme oplawaai te verkopen. Inmiddels is Carf gearriveerd met handdoeken alsmede een aardige meneer met wie ik samen met het arme dier naar de dierenarts ga. Weg afspraak, weg haast. Dit gaat even voor. Het dier geeft zich volledig over, hangt in twee doeken op mijn schoot en het lijkt of ze weet dat ze gered is. Inmiddels is 'Josja' in goede Carfhanden en is er weer een leven gered. Maar mijn verbazing is nog niet over. Verbazing over het feit dat het idee bestaat dat schurft niet te genezen is. Hoe komt iemand daar nou toch op? Onwetendheid? Gemakzucht? Is een dierenleven dan zo weinig waard? Daar krijg ik het koud van. Ik wens u nogmaals, en dat is dan voor dit jaar de laatste keer een geweldig 2014 en ik sluit een boodschap in. Schurft is wel dégelijk te genezen!

Huntu Kòrsou.

Twee dagen vol passie en plezier

Ergens halverwege vorig jaar schreef ik in mijn column 'Betrokken Samenleving' over een initiatief dat buiten onze eilandsgrenzen plaatsvond. Ik had het over 'Bon Doet', het evenement dat jaarlijks twee dagen lang de hele Bonaireaanse gemeenschap doet bruisen van energie door simpelweg elkaar te helpen.

Tekst: **Shakti-Aroena Lakhi**

Burgers of bedrijven die andere organisaties ondersteunen middels het klaren van verschillende klussen.
Ik heb dit artikel destijds niet voor niets geschreven. Ik hoopte eigenlijk dat wij op Curaçao hierdoor geïnspireerd zouden worden en dit concept ook zouden oppakken. En het is gelukt, want op 21 en 22 maart zal ook Curaçao in de ban zijn van deze actieve dagen. Onze eigen Cura Doet is geboren.
Afgelopen november werd Cura Doet geïntroduceerd. Toen presenteerde het zich aan het grote publiek onder het motto 'Dun'un man, gan'un kurason (geef een hand, krijg een hart). Een van de drijvende krachten achter en initiator van dit initiatief is Curaçao Cares, een stichting die vrijwilligerswerk op ons eiland promoot. Deva-Dee Siliee en Janis Vinck, twee medewerkers van de stichting, vertellen mij hun verhaal.
"Wij wilden iets grootschaligs opzetten om vrijwilligerswerk actief te stimuleren. Dat kon via onze Amerikaanse en Nederlandse partners en uiteindelijk hebben wij voor het idee van 'Nederland Doet' gekozen", legt Vinck uit. Nederland Doet wordt beschouwd als de grootste vrijwilligersactie van Nederland en is in 2004 begonnen als 'Make a difference day'. In de negen jaar van haar bestaan heeft zij haar vleugels uitgeslagen naar het benedenwindse Caribische Koninkrijk. Dit is voor mij een teken hoe groot het enthousiasme is. Twee dagen lang werken burgers, scholen, bedrijven en maatschappelijke organisaties vol passie en plezier samen aan een 'better quality of life'.
Waarom Curaçao Cares dit allemaal doet en waarom deze dagen belangrijk zijn voor sociale organisaties, legt Vinck vol enthousiasme uit: "Wij willen zo veel mogelijk een beweging tot stand brengen in de gemeenschap. Mensen van verschillende achtergronden komen bij elkaar en leren van elkaar." Vinck: "Sociale organisaties kunnen hun netwerk verbreden en zo meer mensen om zich heen krijgen die hen kunnen steunen. Zij zijn dan niet meer afhankelijk van een kleine groep actievelingen." Last but not least hoopt Vinck dat bedrijven projecten van verschillende sociale organisaties zullen adopteren, zodat hun voortbestaan wordt gegarandeerd. "Want", geeft zij aan, "door het wegvallen van subsidies als die van Amfo, is de kans groot dat diverse projecten niet meer door kunnen gaan."
Curaçao Cares organiseert dit evenement samen met andere partners. Siliee: "Het Oranje Fonds ondersteunt dit project op financieel gebied. Ook hebben wij steun gekregen van het ministerie van Sociale Ontwikkeling Arbeid en Welzijn (SOAW)." Zo dragen beide landen, Nederland en Curaçao, bij aan dit mooie evenement. Het Oranje Fonds dat op deze manier sociale cohesie in het Koninkrijk wil versterken en het ministerie dat vrijwilligerswerk op Curaçao wil ondersteunen. Daarnaast is Curaçao Cares ook in gesprek met bedrijven die wat kunnen bijdragen. Siliee licht dit toe: "Zo kunnen bedrijven iets bieden voor een korting, bijvoorbeeld spullen die nodig zijn voor het klussen of supermarkten die etenswaren kunnen doneren."
Ik heb hier niet veel meer aan toe te voegen, want ik denk dat het voor u nu wel duidelijk is dat na deze twee dagen Curaçao een stap verder is in haar duurzame ontwikkeling. Op weg naar 'Nos Dushi Kòrsou'. Doet u ook mee?
Meer informatie en deelname: www.curadoet.com

Huntu Kòrsou

Ir. Shakti-Aroena Lakhi is voorzitter en medeoprichtster van Huntu Kòrsou. Een stichting die zich inzet voor een 'better quality of life' op Curaçao. Meer lezen over dit initiatief: www.huntu-korsou.org en www.facebook.com/HuntuKorsou .

Wijn, supplement voor lichaam & geest

Waar komt die haast mythische aantrekkingskracht van wijn vandaan? Een verhaal over religie en heidense bedwelming.

Tekst: **Erik van Kampen**

Wat is het dat wijn zo onweerstaanbaar maakt? Het feit dat hij zo lekker is? Niet alle wijnen zijn lekker. En als we jong zijn, lusten we niet eens wijn. Toch doen we moeite om wijn te 'leren drinken'. Kennelijk hoort dat bij het volwassen worden.
We zijn ook aangetrokken door al die magische verhalen over wijn, over de wijnstok die diep in de aarde zijn voedsel zoekt, over het mysterie van de rijping in oude kelders, over wijnmakers die druivensap omtoveren in een godendrank. Nochtans zijn er wel meer gewassen die hun voedsel in de grond zoeken, kazen rijpen ook in kelders, en een brouwer slaagt er in om graan en water te veranderen in bier. Waarom doen we nu precies over wijn zo lyrisch?
Een goede wijn is een samenspel van verschillende elementen, en de verklaring voor de aantrekkingskracht van wijn is dat ook.
Net zoals tarwe is de wijnstok een van de oudste teelgewassen van de mensheid. Archeologen hebben afbeeldingen, kruiken en zegels teruggevonden van 3000 vòòr Christus die erop wijzen dat er toen reeds aan wijnbouw werd gedaan. De eerste wijngebieden lagen in Azië, later in Egypte, Griekenland en Italië. De wijnstok maakt letterlijk deel uit van de wortels van onze beschaving.
Brood en wijn werden dan ook opgenomen in de religieuze rituelen van het christendom. Wijn was 'het bloed van Christus', wat de mythologie rond wijn ongetwijfeld heeft versterkt. Dat juist wijn werd gebruikt voor misvieringen, had ook een wereldse reden: monniken hadden voldoende tijd en plaats om wijngaarden te bewerken en wijn te maken.
Wijn is nooit een goedkope drank geweest, noch om hem te produceren, noch om hem te drinken. Vandaar dat hij vooral circuleerde in hogere sociale kringen. Bier was de drank van het volk. Wijn werd gedronken door degenen die de macht hadden. Vòòr de Franse revolutie waren dat de adel en de geestelijkheid.
Dat aristocratische kantje heeft wijn nog altijd. Wijn is een middel waarmee mensen de indruk kunnen geven smaak en status te bezitten, en bijgevolg verheven te zijn boven de anderen.
Dat is wellicht de reden waarom over één aspect van wijn nooit wordt gesproken: de bedwelming. De hogere klassen wilden niet geassocieerd worden met de vermeende drankgewoonten van de lagere klassen. Liever praatte men over de aroma's, het boeket, de afdronk. Daar dronk men het voor, niet om bedwelmd te raken.Toch is het onmiskenbaar zo dat bedwelming in den beginne deel uitmaakte van de aantrekkingskracht van wijn. Duizenden jaren geleden moet het een grote verrassing zijn geweest toen iemand toevallig ontdekte dat druiven spontaan gisten. De druivenmassa gaat schuimen. Geur, kleur en dichtheid van het sap veranderen. En de druivensuiker wordt omgezet in alcohol, waardoor het druivensap een bedwelmend effect krijgt. Kortom, dit was een mysterie, een geschenk van de goden.

Bedwelming

Slechts één wijnbouwer heb ik ooit ontmoet die over bedwelming ontwapenend eerlijk en complexloos sprak: Etienne Guigal, van het gelijknamige wijnhuis uit de Rhône.
Hij had het over de conversatie die door wijn bevorderd wordt, over de gevoelens van gelukzaligheid, over ontspanning en het wegnemen van remmingen, over het samengaan met de cantates van Bach, over wereldpoëzie die ontstaan is onder invloed van wijn. Het was een zalig gesprek, bij een glas wijn natuurlijk.
Kan je dat niet met elke alcoholische drank bereiken? Niet helemaal. Met wijn ga je bijvoorbeeld niet om zo-als met pils. Pils heeft een verfrissend karakter. Dat zet aan tot sneller drinken, en maakt je minder alert voor het effect van bedwelming. Wijn is geen dorstlesser. Zijn complexiteit en subtiliteit vragen om traagheid, om drinken met mondjesmaat. Puur fysiek is het bijzonder moeilijk om wijn met grote slokken tegelijk te drinken. Een delicatesse kan je ook niet eten met de pollepel. Blijkbaar heeft onze spijsvertering een ingebouwde rem voor grote culinaire genietingen: ze worden slechts in kleine porties toegelaten.
Een eau-de-vie, zoals cognac, is evenmin een dorstlesser en vraagt ook om traagheid. Maar heeft het nadeel van een zo hoog alcoholgehalte dat de bedwelming plots kan toeslaan. Met wijn voel je de bedwelming aankomen, zodat je hem als het ware op maat van de sfeer kan doseren.

Sleutelfactor

Dosering: het is bij wijn altijd een sleutelfactor. Een goede wijn is een dosering van alcohol, fruit, aciditeit en tannines. En de aantrekkingskracht van wijn zit eveneens in een dosering: van sensuele en intellectuele aspecten. Wijn verschaft ons puur zinnelijk genot door kleur, geur en smaak, en door de zalige ongeremdheid en bedwelming na enkele glazen. Maar wijn spreekt ook onze intellectuele kant aan, via zijn geschiedenis, zijn herkomst, zijn bereiding. Kortom, via alle kennis die ons nog meer van wijn kan doen genieten.
Natuur en cultuur, lichaam en geest, passie en rede: het is die combinatie die wijn zo onweerstaanbaar maakt.

À Votre Santé

Erik van Kampen is sommelier bij Licores Maduro.

WIJNADVIES

Verzorgd door de wijnspecialisten van Licores Maduro

Côtes-du-Rhône Blanc, Etienne Guigal

Druivensoort: **Rousanne, Marsanne en Viognier**
Streek: **Côtes-du-Rhône**
Kleur: **Intens diepgeel**
Geur: **Bloemig en banaan**
Smaak: **Vol en rijk, banaan, karamel, witbrood**

Deze klassieker is zeker de moeite van het drinken waard.
De wijn wordt gemaakt door Etienne Guigal, een grootheid in de Rhône met een prachtige serie wijn van Châteauneuf-du-Pape tot Côte Rotie, allemaal bejubeld en bekroond. Maar deze 'gewone' witte Côtes-du-Rhône is er één van absolute klasse, mede door het gebruik van de zeer expressieve Viognier- en Rousanne-druiven die niet geheel ontsteeld worden om zo de wijn karakter mee te geven.
Smaken van bananenbrood, karamel en volle rijpe witte vruchten vermengen zich in uw mond. Een echte karakterwijn dus.
Erg fijn om te combineren bij gerechten met gestoomde kip of varkensvlees, witte wijn bij vlees dus.
Maar ook bij visgerechten met een hoog smaakgehalte zoals gestoomde witvis met een saus Hollandaise verrijkt met witte druiven en salie.
Probeer maar eens te experimenteren bij deze wijn, hij kan veel aan.

Santé!

Erik van Kampen, sommelier

LICORES MADURO

Deze wijn is verkrijgbaar bij The Store Licores Maduro en uw favoriete supermarkt!

Food for thought.

Groente belangrijk voedingsmiddel

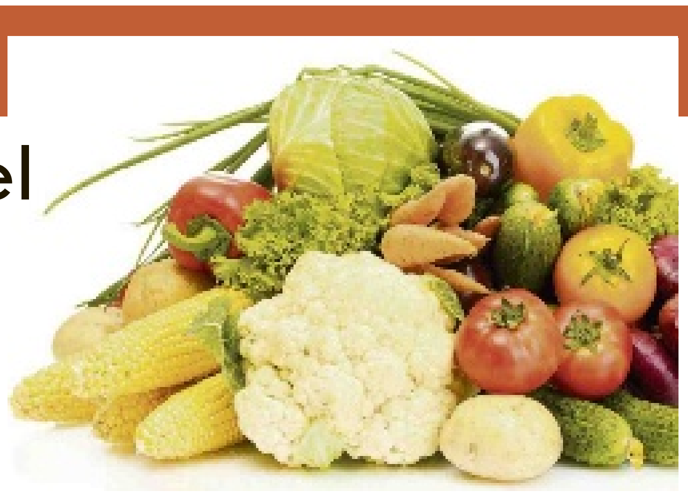

Groente is een van de belangrijkste voedingsmiddelen voor de mens. Hoe gevarieerder u groente eet des te meer voedingsstoffen garandeert u uw lichaam.

Tekst: **Miriam de Windt**

Groente is een van de belangrijkste voedingsmiddelen voor de mens. Hoe gevarieerder u groente eet des te meer voedingsstoffen garandeert u uw lichaam. Cultuurgewassen of in de natuur groeiende eetbare planten, een maaltijd zonder groente is geen volledige maaltijd. Variatie betekent niet alleen zorgen voor steeds een andere groente. Bedenk ook variatie in de bereidingswijze of combineer alledaagse groenten met elkaar voor een gerecht dat totaal anders is. Dezelfde eenvoudige aubergine, courgette en tomaat worden samen als het ware een 5-sterrengerecht.

Dat vitamine A, vitamine C, ijzer en vezels rijkelijk in dit gerecht voorkomen, is geen nieuws. Het is bekend dat fruit en groente de leveranciers hiervan zijn. Dat de vitamines B1 en B2 ook in voldoende mate geleverd worden, is wel de aandacht waard. De B-vitamines worden in dit gerecht voornamelijk geleverd door de aubergines, tomaten, courgettes en de paprika's. De conclusie die hierbij getrokken kan worden is dat groenten niet alleen zorgen voor de voor de hand liggende voedingsstoffen. Ook redelijke hoeveelheden B-vitamines kunt u van groenten krijgen.

Voor wat betreft de kalium in dit gerecht, het is een aardige hoeveelheid, maar het kan gemakkelijk meer zijn. Gedroogde tuinkruiden, zaden en gehakte noten bevatten veel kalium. Ze kunnen bijdragen aan de hoeveelheid kalium in dit gerecht, zonder de smaak van het gerecht (wezenlijk) te veranderen.

Kanttekening: minder olie in dit gerecht kan geen kwaad. Groente bij de maaltijd is bij uitstek geschikt voor bulk (maagvulling) met weinig calorieën. Het wordt door nagenoeg alle medische beroepsbeoefenaren ook als zodanig aangeraden. Lang en breed discussiëren over het feit dat olijfolie gezond is, neemt niets weg van een ander feit: dat gelet moet worden op de totale hoeveelheid vetten in de voeding. Door minder olie te gebruiken, krijgt u minder vetten én dus ook minder calorieën.

Groente

Volgens de voedingsleer dient u voldoende hoeveelheden groente bij de warme maaltijd te eten. Wat is voldoende? Tijdens lezingen wordt gezegd: eenderde deel van uw bord. Om het concreter uit te drukken zijn de hoeveelheden per persoon als volgt. Vaste groente die niet slinkt 150 à 200 gram; bladgroente en andere sterk-slinkende groentesoorten 250 à 400 gram; rauwkost 75 à 100 gram; gesteriliseerde groenten (uit blik of pot) een kwart liter.

U ziet aan deze hoeveelheden dat 1 à 2 eetlepels, zoals menig Curaçaoënaar normaliter opschept aan groenten, bij lange na dus niet voldoende is.

Van een bosje tayerblad dat u in de supermarkt kunt kopen en na dit schoongemaakt te hebben, houdt u een 1-persoonsportie van ongeveer 250 gram over. Indien u voor vier personen thuis kookt, dient u vier bossen tayerblad te kopen. Een ander voorbeeld: broccoli. Voor vier personen heeft u, circa 1 kilo broccoli nodig. Broccoli heeft een grote afvalfactor; na het schoonmaken zult u circa 1 1/2 pond overhouden, hetgeen genoeg is voor vier personen. Dit is een groot knelpunt voor iedereen met een vast en beperkt budget, gezien de huidige prijzen van groenten. Dat op groenten en fruit geen OB geheven wordt valt eerlijk gezegd niet op.

Voor wat betreft de hoeveelheid kalium in groente: bladgroente conform de hoeveelheden hierboven genoemd, levert u gemiddeld 28 procent kalium. Vaste groente 9 procent, rauwkost 4 procent en fel-gekleurde groenten 12 procent van het DAH. Het advies is duidelijk en simpel: regelmatig zorgen voor bladgroente en fel-gekleurde groenten in uw voeding. Alleen al om uw kalium-intake te verhogen, is dit een advies dat niemand zomaar opzij kan zetten.

Kalium telt ook mee...

Om deze serie af te sluiten, wil ik u meegeven dat iedereen groente in voldoende mate qua hoeveelheid en qua variatie dient te eten. Met voldoende en gevarieerde groenten krijgt u vitamines A, B en C, ijzer, vezels en ook kalium. Als we het over groenten hebben, denken we aan de warme maaltijd. U kunt uw intake aan groenten ook extra verhogen door bij het ontbijt, de broodmaaltijd en tussendoor ook groenten te eten. Denk ook aan smoothies gemaakt met groente. U hoeft niet elke dag 3 maal daags groente te eten, maar het zal een waardevolle nieuwe gewoonte zijn om regelmatig te doen. Vooral voor jonge kinderen. Eenmaal op jonge leeftijd geleerd en gewend, altijd gedaan.

Miriam de Windt is diëtiste en natural nutritionist.
T 889-1788
C 520-6932
E mdewindt@scarlet.an.

Voedingswaarde voor een 1-persoonsportie:

Voedingsstoffen	Hoeveelheid	% DAH
Calorieën/ kJoules	279/ 1172	14%
Natrium	340 mg	17%
Eiwitten	5 g	5%
Kalium	752 mg	13%
Vetten	22 g	33%
Kalk	75 mg	11%
Verzadigde vetten	0 g	0
Ijzer	4.1mg	27%
Cholesterol	0	0
Vitamine A	213 mcg	24%
Koolhydraten	15 g	6%
Vitamine B1	0.15 mg	15%
Voedingsvezels	6 g	20%
Vitamine B2	0.2 mg	15%
Vitamine C	103mg	147%

De percentages zijn berekend op basis van 2000 calorieën (8400 Kjoules) per dag, voor een gezonde volwassene.

Kook mee met May.

Italiaanse groentenschotel

Ingrediënten:

2 aubergines, in de lengte in 3/4 cm dikke plakken gesneden en dan in reepjes gesneden. Alleen de schil van de aubergine gebruiken
3 grote rijpe tomaten, pitten en vellen verwijderd
1 rode paprika, zaden en zaadlijsten verwijderd, in stukken gesneden
1 gele paprika, zaden en zaadlijsten verwijderd, in stukken gesneden
2 zucchini's, in plakjes gesneden
2 uien, schoongemaakt en heel dun gesneden
1 promèntè of naar smaak, zaadjes verwijderd, heel fijn gesneden
8 eetlepels extra virgin olijfolie
1/4 cup droge witte wijn
1 takje verse Italiaanse peterselie, fijn gehakt
1 knoflookteen, fijn gehakt
1/2 cup zwarte olijven, zonder pit en fijn gehakt
zout

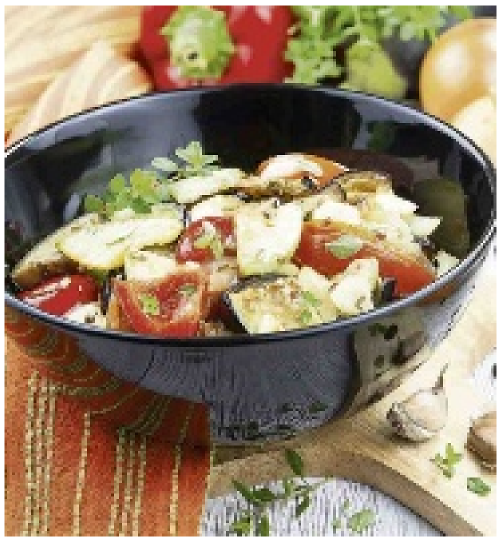

Bereidingswijze:

Alle groenten in een tefalpan met de promèntè, het zout en de olie doen. Boven een hoog vuur 20 minuten bakken. Steeds roeren.
De wijn, de peterselie, de knoflook en de olijven toevoegen. Roeren en koken tot er een bodempje olie over is.
Lekker met uw favoriete pasta.
Voor 4 personen.

Eet smakelijk,
May

ÑAPA Business

25 januari 2014

Bananen in gevarenzone

Bananen zijn af en toe in het nieuws. Dan gaat het over de prijs, over handelsbelemmeringen of over uitbuiting van arbeiders op plantages. Maar nu is er gevaar voor de banaan zelf: twee hardnekkige schimmelziekten dreigen de vrucht uit te roeien. In het Nederlandse Wageningen zijn onderzoekers verwikkeld in een race tegen de klok om het meest populaire fruit ter wereld voor een ramp te behoeden. Onze medewerker Marius Bremmer dook in de bananen.

In de ontwikkelde landen is de banaan meer een tussendoortje en heeft liefst een fair trade label.

Tekst en foto's: **Marius Bremmer**

In de Derde Wereld is de banaan vaak basisvoedsel. Na tarwe, rijst en maïs zijn bananen een van de meest verbouwde voedselgewassen ter wereld. Miljoenen kleine bananenboeren worden bedreigd in hun levensonderhoud als schimmelziekten niet bestreden worden.
Het is gelukkig nog niet zo dat wij als bananeneters nu massaal naar de winkel moeten rennen om de laatste bananen in te slaan. De schimmel is tot nu toe alleen in Zuidoost Azië en Australië opgedoken. "Maar het is een kwestie van tijd voordat Afrika en Zuid-Amerika worden getroffen", zeggen kenners.

In veel ontwikkelingslanden is de banaan belangrijk volksvoedsel.

Panama-ziekte

De recente bedreigingen komen van de schimmelziekten Black Sigatoka en de Panama-ziekte. Tegen Black Sigatoka kan gespoten worden, maar dan moet dat wel vijftig tot zestig keer per jaar gebeuren. Dat kost veel geld en levert natuurlijk milieuproblemen op. Daarom kijkt met aan de Wageningen Universiteit in Nederland naar andere mogelijkheden om Black Sigatoka te bestrijden.
De meeste aandacht gaat nu uit naar de bestrijding van de Panama-ziekte. Die sloeg in de jaren 50 van de vorige eeuw keihard toe in de bananenteelt. Panama-ziekte wordt veroorzaakt door een bodemschimmel die de planten laat afsterven. Eenmaal in de bodem blijft de schimmel wel dertig jaar in leven. Op die plek kunnen er dan geen bananen meer worden geteeld. Populaire rassen legden destijds massaal het loodje.

Knollen koken

Bananenbomen zijn éénslachtig: ze zijn altijd vrouwelijk. Mannelijke bananenbomen bestaan niet. Alle bananenbomen geven vruchten. Ik leerde dit van Radjinderpersad Jagessar, ooit voorman bij een bananenplantage in het district Nickerie, in West-Suriname. Hij wist alles van aanplant, verzorging en oogst van bananen. In een gesprek met deze jonge Hindoestaan ging een bananenwereld open. Hij stond in een broeierige loods, waar bananen na de pluk voor export verwerkt worden. Het zweet lekte op mijn notitieblokje.
"De banaan ('in Suriname spreken we van bacoven') is een fruitsoort die begint met een knol", klonk het. "Uit de knol groeien scheuten, die na ongeveer negen maanden vrucht gaan dragen. Het kan ook wel elf maanden duren, dat hangt van de vruchtbaarheid van de bodem af. Eerst moet het land ontsmet worden, pas dan kan de knol erin. We zetten een perceel land onder water, daarin strooien we ontsmettingskorrels. Dat ondergelopen veld laten we minimaal een half jaar ongemoeid. De knollen groeien vijftien jaar, daarna rooien we ze weer voor hergebruik. We koken de oude knollen op 60 graden Celsius en planten ze weer als nieuw in een volgende, ontsmette akker."

Drie generaties

De continuïteit van de bananenplant wordt bepaald door het snoeigedrag van het plantagepersoneel, zo leerde ik. "We selecteren de scheuten (suckers in vakjargon) en laten de sterkste scheut doorgroeien. Op die manier ontstaan verschillende generaties: grootmoeder, moeder en dochter. Een enkele keer laten we ook een zusje meegroeien", grapte de planter. "Als er bloeiers aan de scheut komen, moeten we daar weer in snoeien. Uiteindelijk ontstaat er een 'korf', een langgerekt geheel van bananentrossen aan één stengel." Jagessar legde uit dat het er dan op aan komt. "De bloeiresten willen we zo snel mogelijk verwijderen. Er zit namelijk honing in, waar bijen en vleermuizen op afkomen. Die krabben dan aan de vruchtbeginsels, zodat de latere banaan er beschadigd uitziet en wordt afgekeurd voor de export."

Blauwe zak

Om de korf hangt men zo snel mogelijk een blauwe plastic zak, om de kleine banaantjes te beschermen tegen overige insecten. "De blauwe zak is geïmpregneerd met een insectenwerend middel. Als de zakken door veelvuldig gebruik gaar zijn geworden, neemt het personeel de resten mee. Thuis doen ze dan nog dienst tegen mieren in bijvoorbeeld hun eigen fruitbomen."

Voorman Jagessar: “Een enkele keer laten we ook een zusje meegroeien.”

Bananen groeien in lagen in de korf. Die lagen worden ook wel handen genoemd. Acht tot tien weken na de bloei kan het fruit geoogst worden. “We snoeien de handen. Vijf bananen per hand maken meer kans dan zeven. Net als in een gezin: bij een gelijke hoeveelheid eten groeien vijf kinderen beter op dan zeven! Maar is de grond erg vruchtbaar, dan mogen er meer bananen aan een hand zitten.”

Over bestrijdingsmiddelen deed Jagessar niet geheimzinnig. “Sommige virussen veroorzaken uitdroging van het blad. Dan spuiten we vanuit vliegtuigjes met Galaxin Spraytex of - als het heel erg is - met Bravo.” Zes maal per jaar wordt er in Suriname bemest met ureum en jaarlijks tweemaal met patent kali.

Steundraden

De oogst is een spektakel. Mannen trekken de plantage in en dragen laarzen tegen mogelijke slangenbeten. De grootte van de oogst hangt af van de hoeveelheid neerslag. In de regentijd is er een piekperiode. “Afhankelijk van de bodemgesteldheid kunnen de korven in gewicht variëren van zes tot soms wel veertig of vijftig kilo. Je ziet dan soms wel dertien ‘handen’ aan een korf. Dat gewicht kunnen de stammen van de bananenplant niet dragen, daarom binden we de bomen altijd op met steundraden. Een stam is eigenlijk een schijnstam, want hij bestaat volledig uit bladeren.”

Bij de oogst gebruiken de mannen stukken autoband als draagkussens op hun schouders. Daarna hangen ze de korven aan een soort kabelbaan van bewegende haken, die via katrollen leiden tot in de loods.

Banaan in bad

In de loods gaan de bananen in bad. “Vrouwen keuren de bananen eerst op kwaliteit, want de bananen moeten voldoen aan strenge exportnormen. Met sikkelmessen snoeien de vrouwen bananen van mindere kwaliteit weg. Dat wordt veevoer.”

De goedgekeurde bananen gaan in een bad met onder meer aluin. Dat doodt bacteriën en voorkomt vroege rot. Daarna spuit men de bananen tegen te snelle rijping. Vervolgens worden de nog groene vruchten in kartonnen dozen gepakt. Per container gaan de dozen over de weg naar het ongeveer vier uur verder gelegen Paramaribo voor verdere export.

Weinig succes

De bananenmarkt in Suriname stelt overigens weinig voor vergeleken met Caribische producenten als de Dominicaanse Republiek, Martinique of Guadeloupe. De kosten daar en in grote bananenlanden in Midden-Amerika zijn beduidend lager. Het Surinaams Bacovenbedrijf Surland NV, waar Jagessar zijn loopbaan begon, verkeerde lange tijd in de problemen en werd na 2002 met subsidie van de Surinaamse overheid en hulpgeld van de EU voortgezet door de SBBS: de Stichting Behoud Bananen Suriname. Intussen kijkt dit bananenbedrijf ook weer tegen een faillissement aan. Er worden zware verliezen geleden.

De vakbond bij de Stichting Behoud Bananensector, SBBS, trok afgelopen november aan de bel bij de regering. Er wordt maar één echte oplossing gezien, en dat is het verkopen van het publieke bedrijf aan een particuliere investeerder. Overheden kunnen geen bananen verbouwen, zelfs niet in een bananenrepubliek. Op iedere per doos naar Europa geëxporteerde bananen wordt intussen ongeveer twee euro verlies geleden.

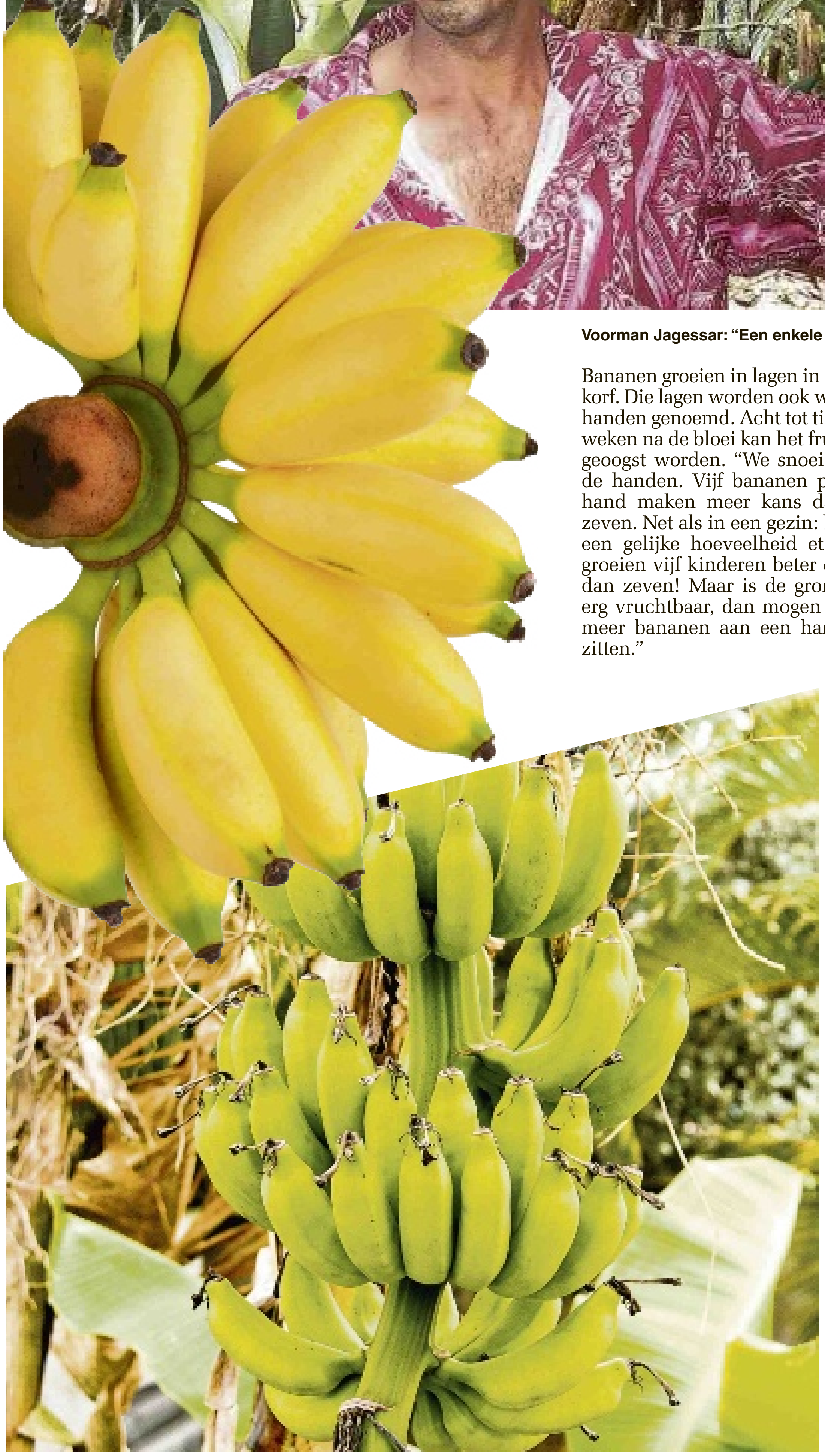

Bananen groeien in lagen in de korf. Die lagen worden ook wel handen genoemd.

Mens & Werk

Geef pas afgestudeerden een kans

Er wordt geklaagd over het feit dat er een tekort is aan goed opgeleide mensen op het eiland. We zien de jongeren al jaren naar het buitenland vertrekken om studies te volgen en er komt slechts een klein aantal terug.

Tekst: **Judice Ledeboer**

Men komt met allerlei argumenten waarom de afgestudeerde jongeren niet terug willen komen naar hun geboorte-eilanden: de eilanden zouden te klein zijn, woonruimte is te duur, er is slecht onderwijs voor hun kinderen, er zijn te weinig doorgroeimogelijkheden en men ziet de goed opgeleide medeburgers als een bedreiging voor hun eigen functie(s). Reden om wel terug te komen zijn: kwaliteit van leven, de sfeer, het buitenleven, familie en vrienden en 'ik heb een heel fijne jeugd gehad op Curaçao (of op Bonaire, Aruba, St. Maarten, Saba en St. Eustatius) en ik wil mijn kinderen dat ook geven'. In de loop der jaren zijn er gelukkig toch een heleboel jongeren teruggekomen naar de eilanden. Maar niet alleen jongeren. Ook mensen die na hun studie tien, twintig of dertig jaar in Nederland of in de Verenigde Staten of in andere landen waar ze studeerden zijn blijven wonen en werken. Ze hadden grootse plannen, ze kwamen met idealen, passie en liefde voor de eilanden met hun bewoners. Er zijn er echter ook weer een flink aantal teruggegaan, teleurgesteld over het leven zoals het nu is, teleurgesteld over de werkomstandigheden, de doorgroeimogelijkheden, de politieke onrust en ook om andere persoonlijke redenen.

Er zijn allerlei rapporten verschenen waarin wordt aangegeven dat er meer mensen op de eilanden moeten komen wonen om de eilanden een economische boost te geven. Er moet geïnvesteerd worden, er moet weer beweging komen in de zakelijke en economische sectoren en daar moeten overheid en particuliere sector beide hard aan werken. Op het moment kijkt iedereen de kat uit de boom. Er zijn teveel beloftes gedaan dat het beter zou gaan, met de werkgelegenheid, het onderwijs, de opvang van jongeren die hun school niet hebben afgemaakt, de aanpak van armoede, de aanpak van verval van gebouwen en infrastructuur. Hier een daar gebeurt er iets, maar de geluiden zijn nog niet positief.

Een goede zaak is dat er wel degelijk goed afgestudeerde jongeren naar hun geboorte-eilanden terugkeren. Veel van deze jongeren hebben ervoor gekozen om kort na het beëindigen van hun studie, met een diploma op zak, weer terug te keren. Ze willen hun eiland(en) helpen in de opbouw. Ze hebben nog niet veel werkervaring en zien dat niet als een belemmering om een baan te vinden, maar de werkelijkheid is anders. Onlangs sprak ik met twee jongemannen, respectievelijk 28 en 31 jaar oud. Ze woonden beiden zeven jaar in Nederland, studeerden aan de Haagse Hogeschool, management en economie, liepen stages bij diverse Nederlandse bedrijven en besloten terug te gaan naar Curaçao. Echter, ze vonden geen baan. Allebei stuurden ze sollicitatiebrieven naar bedrijven en overheidsinstanties, maar hun brieven kwamen overal onderaan de stapel te liggen, omdat ze niet voldoende werkervaring hadden.

De manager sales bij een verzekeringskantoor kwam in contact met beide heren, sprak een paar keer met ze, bekeek hun cv's en zag dat ze hier twee uitzonderlijk enthousiaste, gemotiveerde Curaçaose jongemannen voor zich had zitten, beiden met een hbo-opleiding op zak. Wat wilde ze nu nog meer? Ze zag natuurlijk dat de twee heren niet veel werkervaring hadden, maar dat zag ze niet als een belemmering, maar juist als een groot voordeel. In het kader van vernieuwing, werken anno 2014 met alle nieuwe IT-middelen, zag ze dat de twee kandidaten beiden veel potentie hadden. Er werd een assessment gedaan en de beide heren pasten allebei zeer goed in de functies waar ze voor hadden gesolliciteerd door de competenties die ze hadden om hun werk goed uit te voeren. De manager sales deed hen een aanbod, want ze zag dat deze jongemannen in het team van het bedrijf pasten. Er werd hen samen met het aanbod ook een opleidingstraject aangeboden waarin ze de kneepjes van het vak gaan leren. Met tranen in hun ogen namen beide (heel stoere) jongemannen het aanbod aan.

Hoe is het mogelijk dat deze twee jonge Curaçaoënaars meer dan een jaar moesten solliciteren om een baan te vinden? Men zou zeggen dat de bedrijven dit soort jongens met open armen zouden ontvangen en er alles aan zouden doen om ze aan hun bedrijf te binden. Deze jongens scoorden allebei hoog op loyaliteit, empathie, goede communicatie, goede sociale vaardigheden en leiderschap. Natuurlijk waren er competenties die ze nog moeten ontwikkelen, maar dat heeft iedereen, ook mensen die al 20-30-40 jaar werken. Dat hoort bij het mens-zijn waarbij er in iedere fase van het leven groei moet plaatsvinden om een loyale betrokken medeburger te zijn. Lag het aan de cv van deze jongens? Verkochten ze zichzelf niet goed genoeg? Een goede hr-manager of iemand anders die betrokken is bij selectieprocedures zou verder moeten kijken dan alleen naar studie en werkervaring. Tegenwoordig spelen andere zaken een rol en dan ligt de nadruk op gedrag. Bij deze wens ik deze twee heren een zeer goede toekomst. Hun nieuwe werkgever doorbrak het idee dat studie en werkervaring een garantie is om een goede werknemer in huis te halen. Deze gedachte is achterhaald. Er moet tijd, geld en aandacht gegeven worden aan het helpen ontwikkelen van de medemens. Werkervaring is dan in eerste instantie ondergeschikt. En bedrijven moeten hun werknemers de mogelijkheid bieden om door te studeren en/of cursussen te doen. Dit moet dan niet alleen aangeboden worden aan MT-leden of managers. Iedereen heeft daar recht op. Dan wordt er gewerkt aan de kwaliteit van werknemers. Er is nog veel te doen op dit gebied.

Over organiseren, ondernemen, managen en leidinggeven

De toekomst (1)

In deze serie over management en leidinggeven is de hele ontwikkeling van management vanaf het prille begin van de mensheid beschreven en werden de stellingen van alle oude meesters zoals Frederick Taylor, Henry Fayol, Abraham Maslow, Frederick Herzberg, Douglas McGregor, Rensis Likert, en de laatste ontwikkelingen van W. Edwards Deming, Thomas Gilbert, Peter Drucker, Stephen Covey en Jan Bommerez uitvoerig behandeld.

Tekst: **Jan de Ruijter**

En ook de managementmodellen kwamen uitvoerig aan de beurt vanaf het oeroude Command and Control tot en met de Total Quality Management-de TQM-modellen zoals die van de Baldrige Foundation, de European Foundation for Quality Management (EFQM), het Instituut Nederlandse Kwaliteit (INK) en het Xcel-plan, dat gebaseerd is op het Nederlandse MVPDA-plan.

Het is nu een goed moment om een blik in de toekomst te werpen en te beschrijven wat de trends in management, organisaties en bedrijven zijn voor de komende tijd.

Het aannemen van de juiste medewerkers, dat is de sleutel.

De periode van het zogenoemde scientific management dat rond 1900 veel welvaart bracht, bleek niet langer te voldoen in de jaren 70 en 80 van de vorige eeuw. Massaproductie, lopendebandproductie en de kracht van schaalvoordelen, maakten Amerika de grootste economische macht ter wereld. De na-oorlogse werknemers waren sterk intrinsiek gemotiveerd, er was nagenoeg geen internationale concurrentie en er was een enorme vraag naar producten.

Door de schaalvoordelen werd ‘big is better’ de leuze van die tijd. Mensen waren slechts een onderdeel van het productieproces en werden geleid door ellenlange jobdescriptions, complexe organisatiestructuren, een overvloed aan policies and procedures en complexe systemen van performance appraisals. Inspecties waren het middel om kwaliteit te bewaken en om werknemers alert te houden.

Het profit and loss statement was heilig en als dat er goed uitzag was alles kennelijk oké. Als de winsten niet hoog genoeg waren dan was kostenreductie het medicijn, de menselijke relaties telden nauwelijks mee en aan het belang van richtinggevende waarden en bedrijfscultuur werd in dat model van strikte rationaliteit geen aandacht gegeven. Door de aandacht die Japan gaf aan de verschillende vormen en evoluties van Total Quality Management (TQM) veranderde dat na de jaren 70 van de vorige eeuw. De principes van scientific management leidden tot een slechte kwaliteit van producten, en ongemotiveerde werknemers waardoor Amerika de na-oorlogse concurrentie van Japan en Europa niet langer aankon. Men leerde snel en de uitdrukking ‘big is better’ maakte plaats voor de uitdrukking ‘soft is hard’. Klanten en medewerkers werden centraal gesteld en bedrijfscultuur werd erkend als de fundering van de onderneming, het bedrijf, de organisatie.

Maar na een goede en succesvolle inhaalslag blijken er ondertussen nieuwe en andere krachten een rol te spelen. De wereld staat nooit stil, alles bij het oude houden gaat niet, alles is aan beweging, verandering, verbetering, ontwikkeling, evolutie onderworpen en zo ook de klant, de consument en de wijze van zakendoen. De globalisatie is heel ver gevorderd, de wereld is een enorm gecompliceerd economisch, financieel en politiek gebeuren, veranderingen zijn continu, concurrentie is internationaal en hyperintensief, en de informatiewetenschap is explosief. We weten nu dat we vroeger lange tijden van stabiliteit hadden, met loyale en trouwe klanten, met weinig concurrentie die ook veel minder agressief was, en met voorspelbare bedrijfsresultaten.

Die tijden zijn voorgoed voorbij en hebben plaatsgemaakt voor continue veranderingen en hyperagressieve concurrentie. Door de globalization is de wereld nagenoeg zonder grenzen en landen en mensen zijn geconnecteerd, met elkaar verbonden door middel van pc’s, internet, e-mail, telecommuting, sociale media, tablets en smartphones. Nieuwe technologie, veranderende demografie, veranderende eisen van slimmere klanten en medewerkers, de nieuwe financiële wereld, de informatietechnologie en computernetwerken, de creatie van een virtuele wereld en het doorbreken van autoriteit is zomaar een aantal dominerende veranderingen.

In het nieuwe tijdperk van de internationale organisatie in een wereld zonder grenzen waar de hele wereld de markt is, moeten organisaties zich heel snel aanpassen als zij willen blijven bestaan. Zomaar een greep uit de vele aanpassingen die we zien en zich nog verder zien ontwikkelen: bedrijfsafdelingen zullen geen interne grenzen meer hebben, de organisatie wordt open, de organisatie wordt platter met minder hiërarchie, command and control kan niet langer bestaan als managementsysteem, en er komt veel nadruk op teamwork, veel meer flexibiliteit, agiliteit, aanpassingsvermogen, en tijdelijke netwerken.

Tot de nieuwe technologie en werkpraktijken behoort communiceren zonder fysiek contact zoals telecommuting, group tele-meetings, voice mail, paging, en intranet. Human resources-aangelegenheden zoals productiviteit, arbeidstevredenheid, commitment, empowerment, motivatie, verantwoordelijkheden, verantwoording en leiderschap, zijn allemaal zaken die heroverwogen en aangepast moeten gaan worden. Wat vroeger orde was, is nu verandering. Control is nu autonomie, structuur is nu flexibiliteit, planning is nu innovatie. Meer dan ooit tevoren zal de nieuwe organisatie alleen succesvol kunnen zijn als zij zich duidelijk uitspreekt over visie, richtinggevende waarden en interne waarden voor gedrag.

Dat vervangt op een subtiele en effectieve wijze het oude systeem van ‘order and control’ dat gebaseerd was op de oude structuur van autoriteit. Goede medewerkers willen zich diep betrokken voelen bij de organisatie, weten precies waar die organisatie voor staat, wat deze wil bereiken, zijn vrij om al het mogelijke voor een klant te doen, lossen problemen op en zijn daarbij creatief en innovatief.

Leiders bouwen een organisatie op waarin mensen elkaar vertrouwen en samenwerken zonder regulerend en dwangmatig gedrag van de top. Dat betekent het verlaten van mechanisch management waar mensen vervangbare onderdelen van het proces zijn en leiders planning en controle nastreven. Visie is het eerste vereiste om doelen te behalen.

Het tweede vereiste is het aannemen van de juiste medewerkers, dat is de sleutel; neem de juiste mensen aan en laat die functioneren op basis van autonomie em zelforganisatie zonder de controle van het hoofdkantoor of de ouderwetse hiërarchie. En het derde is snelle verspreiding van alle informatie aan het hele netwerk zodat beslissingen en acties snel genomen kunnen worden. Het gaat om visie, de juiste en bekwame mensen en snelle informatie.

(Wordt vervolgd)

Integriteitstraject Eilandgebied Curaçao

Islelly Pikerie doet een promotieonderzoek naar het effect van drie specifieke beleidsinterventies op het gebied van Good Governance en naar de vraag of Good Governance wel in te passen is in de Curaçaose cultuur. Zij belicht in dit kader in een serie van enkele artikelen verschillende aspecten van Good Governance. Er volgt nu een serie artikelen over integriteit, waarbij een terugblik wordt gegeven naar het verleden als ex-eilandsambtenaar.

Tekst: **Islelly Pikerie**

Het integriteitstraject was een traject dat bestond uit verschillende activiteiten die moesten resulteren in een ontwikkeld integriteitsbeleid voor het Eilandgebied Curaçao (EGC).

Het integriteitstraject van het EGC vloeide voort uit het rapport 'Konfiansa' dat in 1999 was opgesteld en waarin aanbevelingen waren opgenomen om de Nederlands-Antilliaanse overheid meer democratisch, betrouwbaar, integer, transparant en klantvriendelijk te laten functioneren en het vertrouwen van de burger in de overheid te (her)winnen. Als verlengstuk van het begrip 'deugdelijk bestuur' ging de aandacht de laatste jaren steeds sterker uit naar de integriteit van de overheid. Een integer functionerende overheid wordt als instrument en voorwaarde gezien voor het vertrouwen van de burger in de overheid en dus voor het voortbestaan van de democratie. Mede door geconstateerde integriteitsaantastingen en vermoedens ervan bij het EGC en overheids-nv's was de roep om het herwinnen van het vertrouwen van de burger sterk toegenomen. Daarmee was het van groot belang geworden dat de voortzetting van de toenmalige activiteiten van het integriteitstraject ook na 2007 werd gegarandeerd.

De ontwikkelingsdoelstelling van het integriteitstraject luidde:
De basis te leggen voor een integer functionerend ambtelijk apparaat en openbaar bestuur bij het Eilandgebied Curaçao.

De projectdoelstellingen luidden als volgt:

- Creëren bewustzijn bij ambtenaren en bestuurders van het belang van integriteit.
- Inzicht verkrijgen in de kwetsbare functies binnen het EGC
- Inzicht verstrekken aan de ambtenaren en bestuurders in de integriteitsdilemma's waar zij voor stonden.

Projectresultaten

Het project zou onder meer de volgende producten opleveren:

1. Uitvoeringsplan en Handreiking gedragscode;
2. Uitvoeringsplan Traject kwetsbare functies;
3. Uitvoeringsplan communicatietraject;
4. Uitvoeringsplan en eindrapportage training managen integriteit;
5. Uitvoeringsplan en eindrapportage Terugkomdag dilemmatraining Integriteit 1500;
6. Uitvoeringsplan en eindrapportage training back-uppers;
7. Uitvoeringsplan en eindrapportage instellen vertrouwenspersonen;
8. Uitvoeringsplan en eindrapportage Integriteitdag voor de diensten van het EGC.

Stand van zaken en voortgang per eind 2007

- Het gedragscodetraject was officieel afgerond, maar een aantal diensten had alsnog na de gestelde deadline van 31 maart 2006, hun gedragscode alsnog afgerond. Inmiddels hadden 29 diensten een dienstspecifieke gedragscode
- Een van de meest voorkomende vragen van de diensthoofden van het EGC die tijdens het gedragscodetraject voor de diensten naar voren kwam was: 'Wanneer komen onze bestuurders aan de beurt?" Het projectteam Integriteit heeft op grond hiervan in oktober 2005 een voorstel aan het Bestuurscollege (BC) gestuurd om akkoord te gaan met het opstarten van een gedragscodetraject voor bestuurders. In de laatste rapportage van oktober 2007 waren de knelpunten voor het afronden van de gedragscode weergegeven. Onder meer een bestuurswisseling en daardoor de vervanging van twee gedeputeerden heeft voor wat stagnatie in het traject gezorgd, daar de nieuwe gedeputeerden niet hebben meegedaan aan de workshops. In samenspraak met de gedeputeerde van Algemene Zaken werd besloten om geen aanvullende workshops te geven maar dat de twee nieuwe gedeputeerden het document ter inzage zouden krijgen en dit zouden aanvullen met commentaar. Na afstemming met de faciliteerder van de workshops en de secretaris van het BC werd besloten om het concept gedragscode specifieker te formuleren. De bedoeling was om de specifiekere gedragscode in een derde sessie te valideren. Intussen heeft november 2008 het Bestuurscollege een gedragscode goedgekeurd en gepubliceerd voor zichzelf. In een volgend artikel zal daar nader op in worden gegaan;
- Het traject kwetsbare functies is met 28 diensten met een eindrapport afgerond. Er was één dienst die het onderzoek niet heeft afgerond. In een separaat artikel zal hieraan aandacht worden besteed.

Training back-uppers

Eind maart waren er 21 eilandsambtenaren als back-upper geselecteerd. Na de trainingen werden er drie vervolgbijeenkomsten in mei, juni en augustus 2007 georganiseerd. Tijdens de bijeenkomsten werden de ervaringen van de back-uppers gedeeld. In de bijeenkomst van augustus werd er vooruitlopend op de nieuwe staatkundige structuur een gedeelte van de bijeenkomst besteed aan kennismaking en uitwisseling van ervaringen met de back-uppers van het land Nederlandse Antillen. In genoemde vergadering hebben de back-uppers ook gestemd voor naamsverandering van hun rol. Het voorstel was 'Collar di Integridat' of 'Integrity Pearl'.

Communicatietraject
Het communicatietraject bevatte activiteiten met betrekking tot de interne en externe communicatie

Resultaten:

1. Nieuwsbrief Integriteit
De nieuwsbrief werd vertaald in het Engels en Papiamentu.

2. Koepelplan
Omdat er op het gebied van bestuurlijke ontwikkelingen diverse projecten liepen die qua uitvoering aan elkaar gerelateerd waren, werd het plan opgevat om de diverse projecten beter op elkaar af te stemmen in een zogeheten Koepelplan. In april 2007 heeft het Bestuurscollege haar goedkeuring verleend aan het Koepelplan en aan de Usona ter financiering opgestuurd.

Vertrouwenspersoon

Het plan was om een samenwerkingsprotocol op te stellen waarin afspraken werden vastgelegd omtrent de samenwerking tussen de interne vertrouwenspersonen, diensthoofden en de ombudsman. Tijdens de informatiesessies aan de diensten werd als optie voorgelegd om intern of extern (ombudsfunctionaris) een vertrouwenspersoon aan te wijzen. Ook hierover zal een separaat artikel worden geschreven.

Arbeidsrecht

Rechtspositie werknemer bij overgang onderneming

De rechtspositie van een werknemer bij overgang van een onderneming wordt sedert de invoering van het nieuwe arbeidsrecht per 1 april 2013 beheerst door de artikelen 7A:1615db e.v. van het Burgerlijk Wetboek van Aruba ('BW').

Tekst: **Eline J.M. Lotter Homan**

De inhoud van die wetsartikelen is mede gestoeld op een richtlijn (2001/23/EG) van 12 maart 2001 van de Europese Gemeenschappen, thans de Europese Unie genaamd. Deze richtlijn beoogt werknemers te beschermen wanneer hun werkgever verandert bij overgang van de onderneming middels de daarin vervatte rechten en verplichtingen van de bij de overgang betrokken ondernemers.

In zijn algemeenheid geldt dat door de overgang van een onderneming de rechten en verplichtingen die op dat tijdstip voor de werkgever in die onderneming voortvloeien uit een arbeidsovereenkomst tussen hem en een daar werkzame werknemer, van rechtswege overgaan op de verkrijgende ondernemer. Alhoewel die rechten en verplichtingen overgaan op de verkrijgende ondernemer, blijft de 'oude' werkgever, naast de verkrijger, gedurende een jaar na die overgang nog aansprakelijk voor de nakoming van de verplichtingen uit de arbeidsovereenkomst die waren ontstaan voor de datum van de overgang.
Werknemers behouden zodoende hun rechten en verplichtingen bij overgang van de onderneming, zoals deze voortvloeien uit de bestaande arbeidsovereenkomst. Hierop is een enkele uitzondering mogelijk. De verkrijger hoeft rechten en verplichtingen met betrekking tot een toegezegd wettelijk pensioen en/of een spaarregeling niet over te nemen, zolang hij de overgenomen werknemers terzake een zelfde soort regeling aanbiedt als voor de overname reeds van toepassing was op het bestaand personeel van de verkrijger.
De rechten en verplichtingen van de werknemers blijven tevens niet behouden bij een overname van een failliete onderneming. Om te vermijden dat een faillissement wordt misbruikt om werknemers bij overname hun rechten te ontnemen, is in artikel 1615dg BW een inspanningsplicht voor de verkrijgende ondernemer opgenomen, om gedurende het eerste jaar na het faillissement aan zoveel mogelijk werknemers van de failliete onderneming een (nieuwe) arbeidsovereenkomst aan te bieden. Voldoet de verkrijgende ondernemer niet aan die inspanningsplicht, dan is hij schadeplichtig.
Voorts is overgang van de onderneming geen geldige reden tot ontslag zijdens de werkgever. Ontslag is uitsluitend mogelijk om economische, technische of organisatorische redenen, hetgeen de werkgever alsdan ten grondslag dient te leggen bij zijn aanvraag voor een ontslagvergunning bij de Directeur Directie Arbeid.
Indien de overgang van de onderneming echter een wijziging van omstandigheden ten nadele van de werknemer tot gevolg heeft, kan de werknemer ontbinding van de arbeidsovereenkomst verzoeken. Wijst de rechter de ontbinding om die reden toe, dan heeft de werknemer recht op een vergoeding naar billijkheid.
Hoe zit het nu met de door de werknemers bij hun oude werkgever opgebouwde anciënniteit? Welnu, het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen heeft hieromtrent bepaald dat de verkrijger bij de berekening van de financiële rechten die bij hem aan de anciënniteit van de werknemers worden verbonden, zoals een vergoeding bij beëindiging van de arbeidsovereenkomst of salarisverhogingen, ook de jaren moet meetellen die het overgegane personeel in dienst bij hun oude werkgever heeft vervuld, overeenkomstig de verplichtingen voortvloeiende uit de arbeidsverhouding van dit personeel met hun oude werkgever.
Doordat een overgang van een onderneming dus nogal wat verplichtingen voor de verkrijgende ondernemer met zich brengt jegens de overgenomen werknemers, ontstond er in de praktijk regelmatig discussie wanneer gesproken kan worden van een overgang.
Het Burgerlijk Wetboek van Aruba hanteert als definitie: "De overgang ten gevolge van een overeenkomst, een fusie of een splitsing van een economische eenheid die haar identiteit behoudt", waarbij voor de toepasselijkheid van de arbeidsrechtelijke beschermingsbepalingen onder onderneming ook dient te worden verstaan een vestiging of een onderdeel van een onderneming of vestiging.
Rechtspraak leert dat aan het overeenkomstvereiste ook kan worden voldaan door een samenstel van overeenkomsten en feitelijke uitvoering daarvan. Er hoeft dus niet sprake te zijn van een zeer specifieke overdrachtsovereenkomst.
Dan het vereiste van identiteitsbehoud. Voor de beoordeling daarvan is eveneens in de rechtspraak een richtlijn ontwikkeld, waarbij wordt gelet op feitelijke omstandigheden die kenmerkend zijn voor overgang, zoals:
Wat is de aard van de betrokken onderneming of vestiging?
Is er sprake van overdracht van materiële activa?
Is er sprake van overdracht van (vrijwel al) het personeel?
Is er sprake van overdracht van de klantenkring?
Is er sprake van overdracht van de waarde van de immateriële activa?
In hoeverre komen de voor en na de overdracht verrichte activiteiten met elkaar overeen?
Wat is de duur van een eventuele onderbreking van die activiteiten?

Bovenstaande omstandigheden dienen niet ieder afzonderlijk te worden beoordeeld, maar dienen tezamen een beeld op te leveren ter beantwoording van de vraag of sprake is van overgang van een onderneming.

Eline Lotter Homan is advocaat bij HBN Law op Aruba. www.hbnlaw.com

Bestemming Curaçao.

‘36 Dagen vakantie is lekker lang’

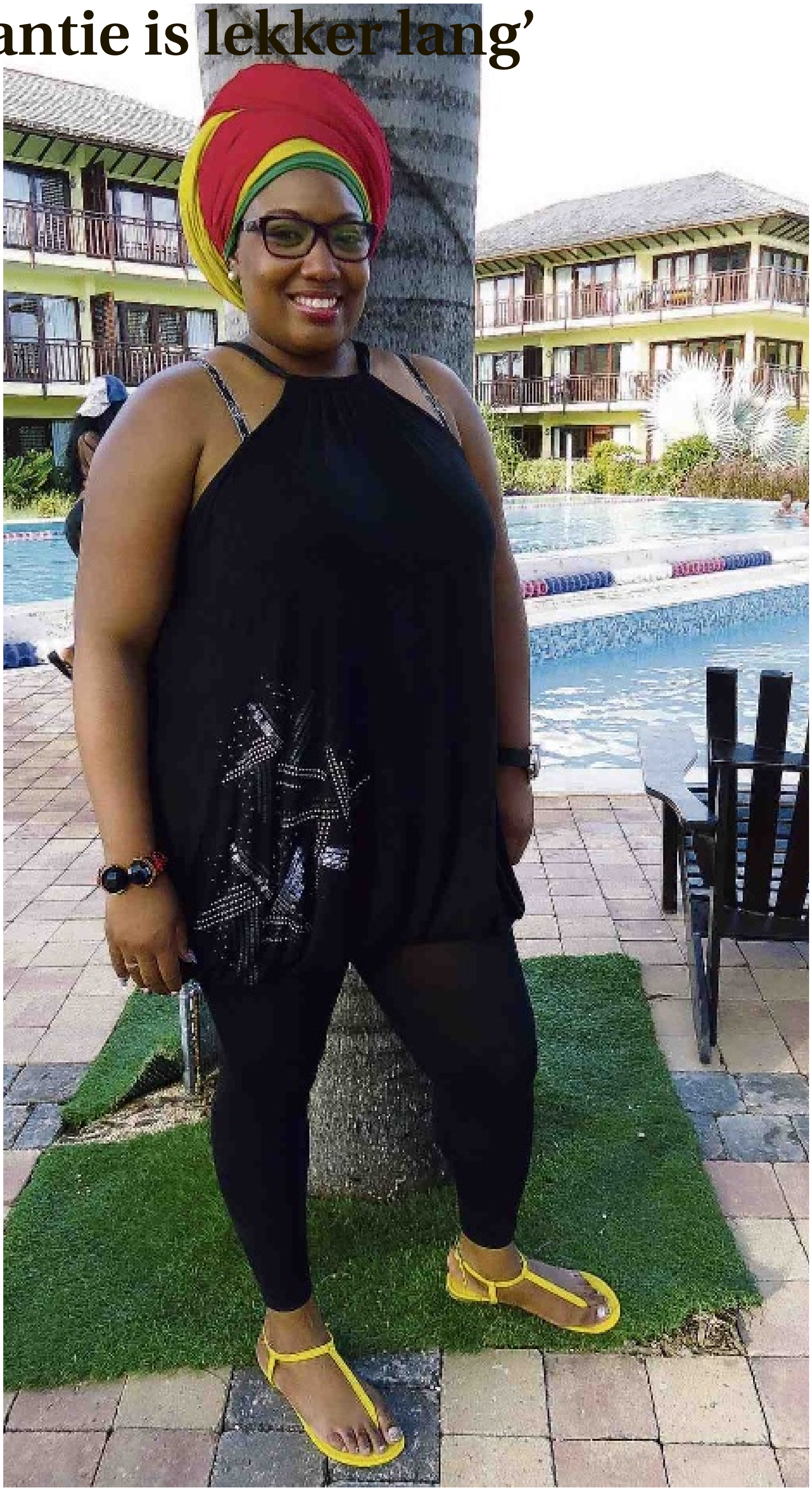

Naam: Charisse Orman

Komt uit: Zoetermeer, Nederland

‘Business of Pleasure?’: Pleasure

Aantal dagen: 36

Verblijft bij: Familie

De op Curaçao geboren, 33-jarige Charisse Orman is op het eiland samen met haar moeder, haar vriend Etse en dochtertje Xiarah.

Tekst en foto: **Roxanne Martha**

“We zijn voor 36 dagen naar Curaçao gekomen”, vertelt Orman. “Het is drie jaar geleden dat ik voor het laatst op Curaçao was voor vakantie. Daarvoor kwam ik in principe elk jaar of elke anderhalf jaar hier naartoe.”

In de drie jaar dat Charisse niet op Curaçao is geweest, is er veel gebeurd. Ze ontmoette haar vriend Etse, is met hem gaan samenwonen en kreeg haar dochtertje Xiarah. Behalve het ‘kennismaken met het moederschap’, zoals ze het zelf noemt, is ze ook met haar carrière bezig bij de Nederlandse politie (Eenheid Den Haag). Charisse is coördinator vermiste personen.

“Ik heb altijd heel bewust gekozen voor de maand december om op vakantie te gaan”, gaat Charisse verder. “Ik vind de sfeer in december op Curaçao heel erg leuk, maar dat is niet eens vanwege de feestdagen want wij vieren namelijk geen kerst. Voor mij is het meer dat we een jaar lang hard hebben gewerkt en dat het einde van het jaar een mooi moment is om een welverdiende vakantie te nemen.”Charisse zegt graag naar Curaçao te komen voor vakantie. “Ik heb ook andere vakantiebestemmingen gehad zoals Duitsland, Frankrijk en Turkije. Dat zijn allemaal ‘stedentrips’, maar ik houd meer van die echte Caribische sfeer van Curaçao. Daar komt bij dat Curaçao ook mijn ‘thuis’ is. Het is dus lekker vertrouwd.”

Omdat haar vriend voor het eerst op Curaçao is, hebben ze veel aan ‘sight seeing’ gedaan. “We zijn onder meer naar de Ostrich Farm geweest en hebben bijna alle baaitjes van Banda’bou bezocht maar zijn niet echt naar het strand geweest. In al de dagen dat we op het eiland waren, zijn we misschien drie of vier keer gaan zwemmen. Mambo Beach vind ik nu prachtig. Vroeger was ik er niet zo weg van. Vooral ‘s avonds had het iets weg van Schiermonnikoog maar dan met Caribische muziek. Nu is het een hele chique plek zowel overdag als ‘s avonds. De keuze uit het strand of het zwembad is aardig. Ook de boulevard met al die winkels is geweldig. Verder zijn we bijna elke dag uit eten geweest. Eten bij Espetada House was zo lekker dat we daar twee keer zijn geweest. Voor de echt lokale keuken waren we bij Dokterstuin. Andere restaurants, Mr Conga voor Cubaans eten en Grill King. De McDonald’s en Pizza Hut konden niet uitblijven, want dat vindt onze Xiarah zo lekker”, vertelt Charisse lachend. Hoewel het nog best koud is wanneer Charisse en haar familie weer teruggaan naar Nderland is ze best blij dat het weer bijna zo ver is. “36 Dagen is lekker lang geweest. Ik ben weer toe aan mijn eigen huisje en mijn eigen bedje. Ik ben goed uitgerust en heb me weer helemaal opgeladen. Daardoor heb ik ook veel zin om weer aan het werk te gaan.”